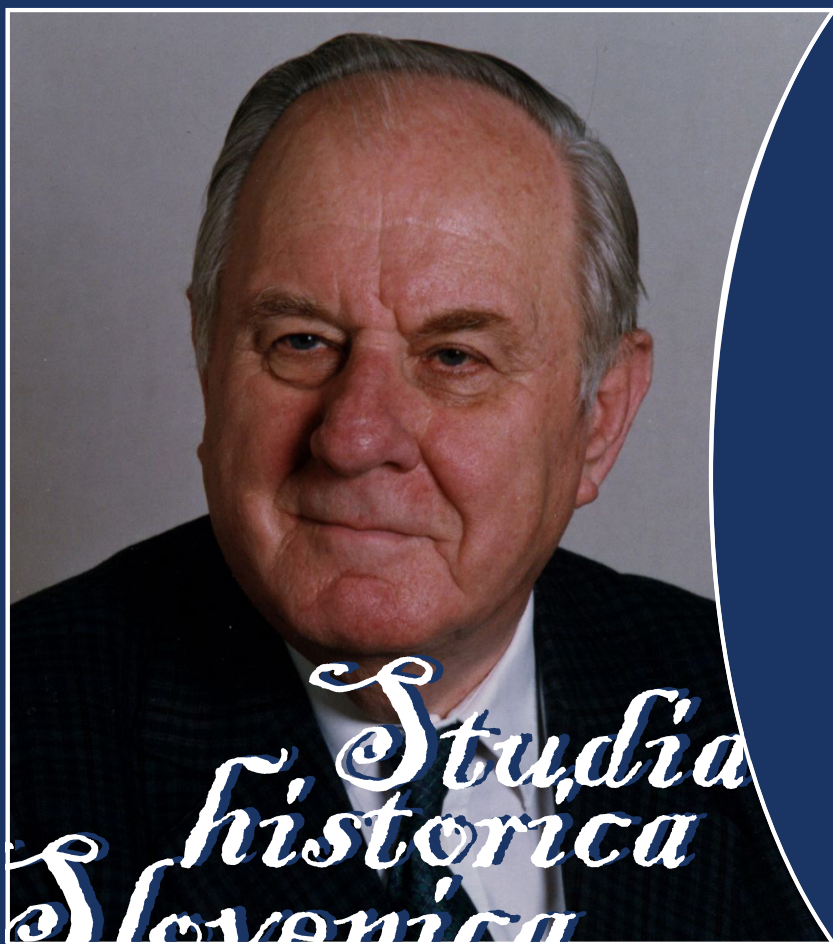

Studia Historica Slovenica

*Časopis za humanistične in družboslovne študije
Humanities and Social Studies Review*

2024

2

S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Humanities and Social Studies Review

letnik 24 (2024), št. 2

ZGODOVINSKO DRUŠTVO
DR. FRANCA KOVAČIČA
V MARIBORU

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU

MARIBOR 2024

Izdajatelja / Published by

ZGODOVINSKO DRUŠTVO DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU /

HISTORICAL SOCIETY OF DR. FRANCO KOVAČIČ IN MARIBOR

<http://www.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU /

ZRI DR. FRANCO KOVAČIČ IN MARIBOR

Uredniški odbor / Editorial Board

dr. Karin Bakračević, dr. Rajko Bratož,

dr. Neven Budak (Hrvaška / *Croatia*), dr. Jožica Čeh Steger, dr. Darko Darovec,

dr. Darko Friš, dr. Stane Granda, dr. Andrej Hozjan, dr. Gregor Jenuš, dr. Tomaž Kladnik,

dr. Mateja Matjašič Friš, dr. Aleš Maver, dr. Rosario Milano (Italija / *Italy*),

dr. Jurij Perovšek, dr. Jože Pirjevec (Italija / *Italy*), dr. Marijan Premović (Črna Gora / *Montenegro*),

dr. Andrej Rahten, dr. Tóne Ravnikar, dr. Imre Szilágyi (Madžarska / *Hungary*),

dr. Peter Štih, dr. Polonca Vidmar, dr. Marija Wakounig (Avstrija / *Austria*)

Odgovorni urednik / Responsible Editor

dr. Darko Friš

Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča

Koroška cesta 53c, SI-2000 Maribor, Slovenija

e-pošta / e-mail: shs.urednistvo@gmail.com

Glavni urednik / Chief Editor

dr. Mateja Matjašič Friš

Tehnični urednik / Technical Editor

David Hazemali

Članki so recenzirani. Za znanstveno vsebino prispevkov so odgovorni avtorji.

Ponatis člankov je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira.

The articles have been reviewed. The authors are solely responsible for the content of their articles.

No part of this publication may be reproduced without the publisher's prior consent and a full mention of the source.

Žiro račun / *Bank Account:*

Nova KBM d.d.

SI 56041730001421147

Tisk / *Printed by:*

Dravski tisk d.o.o.

<http://shs.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

Izvilleke prispevkov v tem časopisu objavljata 'Historical – Abstracts' in
'America: History and Life'.

Časopis je uvrščen v 'Ulrich's Periodicals Directory', evropsko humanistično bazo ERIH in mednarodno
bibliografsko bazo Scopus (h, d).

*Abstracts of this review are included in 'Historical – Abstracts' and
'America: History and Life'.*

*This review is included in 'Ulrich's Periodicals Directory', european humanistic database ERIH and
international database Scopus (h, d).*

Studia historica Slovenica, Časopis za humanistične in družboslovne študije,

je vpisan v razvid medijev, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo RS, pod zaporedno številko 487.

Izdajo časopisa sta omogočili Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost RS
ter Mestna občina Maribor.

Co-financed by the Slovenian Research and Innovation Agency and the Municipality of Maribor.

Studia
historica
slovenica

Kazalo / Contents

V spomin / In Memoriam

- IRENA SAPAČ: **V** spomin – ob stoletnici rojstva dr. Bruna Hartmana
(1924–2011)267

Članki in razprave / Papers and Essays

- VINCENC RAJŠP: **V**ersko dogajanje v Vzhodni Evropi od 16.
do 18. stoletja. Slovenski pogled.....277
*Religious Developments in Eastern Europe from the 16th
to the 18th Centuries, The Slovenian View*
- BERNARD NEŽMAH: **K**ako je poročanje o protiturški vstaji
v Bosni in Hercegovini 1875–1876 oblikovalo osrednje
slovenske časopise: *Novice, Slovenca* in *Slovenski narod*323
*How Reporting on the Uprising Against the Turkish Rule
in Bosnia and Herzegovina in the Years 1875–1876
Shaped the Most Important Slovenian Newspapers
Novice, Slovenec and Slovenski narod*
- JURIJ PEROVŠEK: **S**lovenski pogled na Bolgare in Bolgarijo
od konca 19. stoletja do druge svetovne vojne359
*"Slovenian View on Bulgarians and Bulgaria
from the End of the 19th Century to the Second World War*
- MIHA ŠIMAC: "Czech Brothers" in the Lord's Vineyard
of the Diocese of Lavant: Czech and Moravian Seminarians
in the Maribor Theological Seminary 1886–1893.....403
*"Češki bratje" v gospodovem vinogradu lavantinske škofije:
češki in moravski semeniščniki v mariborskem bogoslovju
1886–1893*

S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

TOMAŽ SIMČIČ: P rimorska in borba za slovansko bogoslužje na prehodu iz 19. v 20. stoletje.....	443
<i>Primorska (The Slovene Littoral) and the Struggle for Slavonic Liturgy at the Turn of the 19th to the 20th Century</i>	
TOMAŽ KLADNIK in MATEJA ČOH KLADNIK: S lovanski jug v mariborskih spomenikih in imenih ulic.....	473
<i>The Slavic South in Maribor's Monuments and Street Names</i>	
KAJA MUJDRICA in GORAZD BAJC: F rancoski pogled na slovensko-srbske spore leta 1989.....	509
<i>The French Perspective on the Slovenian-Serbian Conflicts in 1989</i>	
ALEŠ MAVER, TIMOTEJ MAVREK in MAJ HORVAT: D voje vstopov v slovensko zgodovino.....	537
<i>On Two Entries into Slovenian History</i>	

Avtorski izvlečki / Authors' Abstracts	565
---	-----

Uredniška navodila avtorjem / <i>Editor's Instructions to Authors</i>	571
---	-----

S *tudia*
H *istorica*
S *lovenica*

*Studia
historica
slovenica*

DOI 10.32874/SHS.2024-08

Kako je poročanje o protiturski vstaji v Bosni in Hercegovini 1875–1876 oblikovalo osrednje slovenske časopise: Novice, Slovenca in Slovenski narod

Bernard Nežmah

Dr., znanstveni svetnik
Inštitut Nove revije za humanistiko
Vodovodna cesta 101, SI–1000 Ljubljana, Slovenija
e-pošta: bernard.nezmah@guest.arnes.si

Izvleček:

Članek obravnava načine poročanja o protiturski vstaji v Bosni in Hercegovini v letih 1875–1876 v treh osrednjih slovenski časopisih: *Novice*, *Slovenec* in *Slovenski narod*. Primarni namen je proučiti vpliv te vojne na njihovo uredniško politiko in na razvoj časopisnih žanrov ter časnikarstva. Razlog za izbiro te teme je velika praznina v zgodovini časnikarstva, ki je obdobju 19. stoletja posvetila razmeroma malo pozornosti. Uporabljeni metodologiji sta diskurzivna analiza teksta in analiza postopkov medijskega poročanja, njen objekt pa so konkretni časopisni članki.

Ključne besede:

Bosna in Hercegovina, protiturska vstaja, slovenski časniki, *Novice*, *Slovenec*, *Slovenski narod*, zgodovina novinarstva, medijske študije, agitacijski žurnalizem, vojni reporterji, psevdodogodek, medijske zvezde, objektivno novinarstvo

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Maribor, letnik 24 (2024), št. 2, str. 323–358, 96 cit., 7 slik
Jezik: slovenski (izvleček slovenski in angleški, povzetek angleški)

Uvod

Protiturška vstaja v Bosni in Hercegovini, ki se je pričela leta 1875, je v izjemni meri oblikovala tudi slovenske časnike. V tem nastopu bomo obravnavali tri takrat osrednje liste: *Slovenski narod*, ki je bil dnevnik, *Slovenec*, ki je izhajal trikrat tedensko, in Bleiweisove *Novice*, ki so bile tednik.

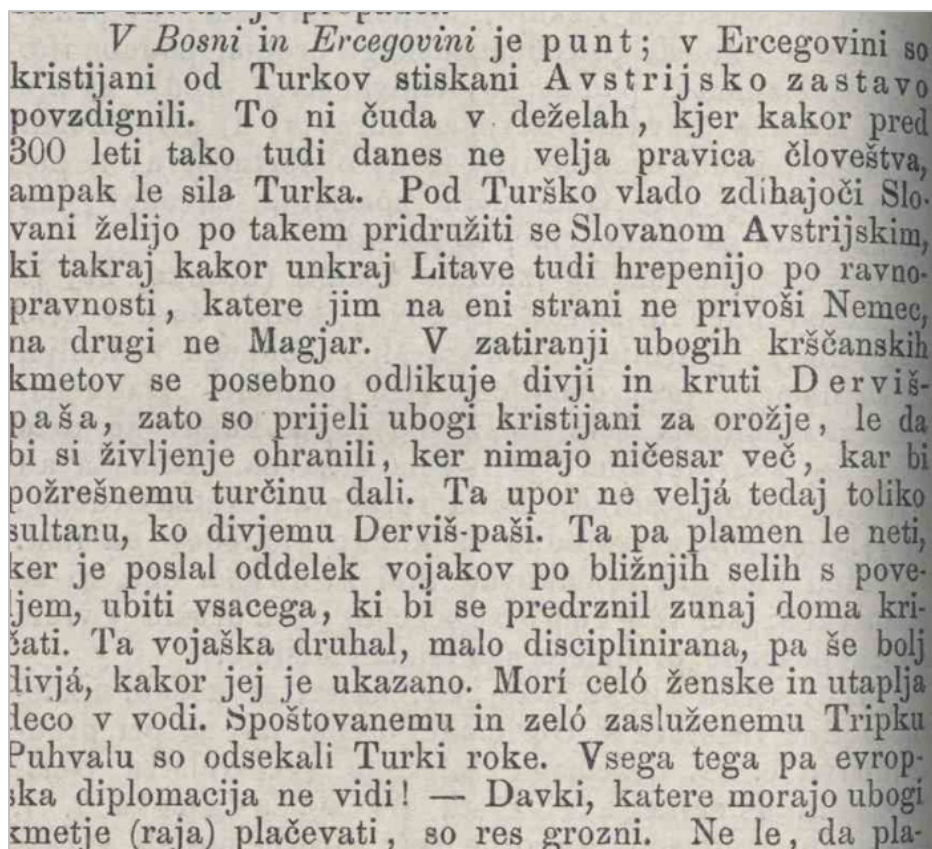
Slovensko časopisno poročanje o spopadih v Bosni in Hercegovini je bilo prelomno, tako v promptnosti, obsegu, kot v čustveni ter idejni mobilizaciji svojih bralcev. V preteklih dveh vojnah: v krimski 1853–1856, francosko-nemški 1869–1870 in ob vstaji, poznani kot Pariška komuna 1871, je bilo poročanje faktično, novice pa pobrane iz drugih tujih časnikov in telegramov, zorni kot je bil večinoma objektivni, same vsebine pa so ostajale omejene na rubrike poročil iz drugih dežel. Povsem drugače kot ob protiturški vstaji 1875–1876, ko so časniki temo postavljali celo kot uvodnike, si omislili dopisnike in celo vojne reporterje, objavljali komentarje, v katerih so vojne dogodke povezovale z aktualno državno politiko, in zaradi svojega poročanja doživljali številne konfiskacije. Upor kristjanov v turškem imperiju je mobiliziral slovensko časopisje in javnost skozi refleksijo o nacionalnem položaju Slovencev v monarhiji, ki je postala dejavni politični program.

Primarni namen članka je proučiti vpliv te vojne na njihovo uredniško politiko in na razvoj časopisnih žanrov ter časnikarstva. Razlog za izbiro te teme je velika praznina v zgodovini časnikarstva, ki je obdobju 19. stoletja posvetila razmeroma malo pozornosti. Uporabljeni metodologiji sta diskurzivna analiza teksta in analiza postopkov medijskega poročanja, njen objekt pa so konkretni časopisni članki iz obravnavanega obdobja.

*Novice*¹

Novice so bile najstarejši in najbolj etabliran časnik, ki je izhajal že trideset let, a zaradi vojne ni spremenil svoje strukture. Novic o vstaji ni postavljaj na naslovnico, ampak jih je uvrščal na zadnjo stran, na kateri pa jim je ustvaril stalno rubriko. Kot tednik ni mogel loviti ritma z večjo aktualnostjo, ki sta jo premo-

¹ *Kmetijsko rokodelske novice* je 5. junija 1843 v Ljubljani začel izdajati založnik in tiskar Jožef Blaznik, prvotni lastnik je bila Kranjska kmetijska družba, njihov glavni urednik pa je bil vse do svoje smrti Janez Bleiweis (1808–1881). Naklada je že v prvem letu dosegla tisoč izvodov, s čimer so se za desetletja vzpostavile kot osrednji slovenski časnik. Od leta 1849 so izhajale pod kratkim imenom – *Novice*, kar je bilo tedaj razširjeno ljudsko poimenovanje časnika. Razen kratkega obdobja sredi petdesetih, ko so izhajale dvakrat tedensko, so bile tednik. Ker so bile deležne cenzurne presoje policijskega ministra tri leta, preden so začele izhajati, je to oblikovalo politično zadržano Bleiweisovo uredniško politiko, ki se je izogibala cenzurnim posegom. Cf. Bernard Nežmah, *Časopisna zgodovina novinarstva* (Ljubljana, 2012), str. 37.

V Bosni in Ercegovini je punt; v Ercegovini so kristijani od Turkov stiskani Avstrijsko zastavo povzdignili. To ni čuda v deželah, kjer kakor pred 300 leti tako tudi danes ne velja pravica človeštva, ampak le sila Turka. Pod Turško vlado zdihajoči Slovani želijo po takem pridružiti se Slovanom Avstrijskim, ki takraj kakor unkraj Litave tudi hrepenijo po ravnopravnosti, katere jim na eni strani ne privoši Nemec, na drugi ne Magjar. V zatiranji ubogih krščanskih kmetov se posebno odlikuje divji in kruti Derviš-paša, zato so prijeli ubogi kristijani za orožje, le da bi si življenje ohranili, ker nimajo ničesar več, kar bi požrešnemu turčinu dali. Ta upor ne velja tedaj toliko sultanu, ko divjemu Derviš-paši. Ta pa plamen le neti, ker je poslal oddelek vojakov po bližnjih selih s poveljem, ubiti vsacega, ki bi se predrznil zunaj doma kričati. Ta vojaška druhal, malo disciplinirana, pa še bolj živja, kakor jej je ukazano. Morí celó ženske in utaplja leco v vodi. Spoštovanemu in zeló zasluženemu Tripku Puhvalu so odsekali Turki roke. Vsega tega pa evropska diplomacija ne vidi! — Davki, katere morajo ubogi kmetje (raja) plačevati, so res grozni. Ne le, da pla-

Prvo poročilo o protiturški vstaji ("Novičar iz domačih in ptujih dežel", *Novice*, 21. 7. 1875, št. 29, str. 246)

gla *Slovenski narod* in *Slovenec*. Kot tradicionalni medij pa tudi ni hotel motiti svoje publike, da bi ji vsilil vojno kot osrednjo temo. O začetku vstaje je poročal promptno skupaj z drugimi časniki. A prikazoval jo je s posebnega stališča kot nasilje mohamedancev proti kristjanom:

Iz Zadra se poroča, da so 4. dne t.m. Turki nenadoma napadli kristjane... ne ve pa se še prav, so bili to le mohamedanci, ali pa že pravi vojaki sultanovi.²

V Bosni in Ercegovini je punt: V Ercegovini so kristjani avstrijsko zastavo povzdignili, kjer kakor pred 300 leti tako tudi danes ne velja pravica človeštva, ampak le sila Turka. Pod turško vlado zdihajoči Slovani želijo po takem pridružiti se Slo-

² "Turško", *Novice*, 14. 7. 1875, št. 157, str. 238.

vanom Avstrijskim. V zatiranji se posebej odlikuje kruti derviš-paša, zato so prijeli ubogi kristjani za orožje. Spoštovanemu in zelo zaslužnemu Tripku Puhvalu so odsekali Turki roke. Mori celo ženske in utaplja deco v vodi.³

Mi smo Jugoslovani – tako se čuje danes mnogo naglašati, mnogo se piše, mnogo se govori – a nič ne stori! Mi Slovenci, Hrvati in Dalmatinci pa se obrnimo na našega prosvitlega cesarja, in prosimo ga, naj dovoli nesrečne brate podpirati vsaj z denarjem in orožjem. Dosti so že trpeli kristjani Slovani pod barbarstvom mohamedanskim 400 let, kar Turčin tlači zemlje slovanske! Zadnji čas je, da jim doide rešitev.⁴

V *Novicah* so dobili uporniki lik kristjanov-mučenikov, ki so žrtev mohamedanske bestialnosti. Upor dobi status verske in vseslovanske vojne, obenem pa služi kot slovenska nacionalna mobilizacija v nov pojem – Jugoslovanov in kot politični poziv do lastne države, do cesarja, da dovoli denarno in vojaško podpiranje upornikov. V krimski vojni 1853–1856, ko so se kristjani-Rusi spopadli z mohamedanci-Turki, Bleiweisove *Novice* niso izvedle identične identifikacije s kristjansko oz. slovansko stranjo. Poročevalski slog je bil oddaljen objektivn pogled na vojno v daljavi. Poročila s fronte so v rubriki "Novičar iz mnogih krajev" prišla za vestmi o ceni svile, koruze in rži v Italiji, o pridelku grozdja na angleškem dvoru ipd.:

O turško-rusovski homatiji se veliko bere, pa malo zve /.../ Rus ima svojo moč na nogah, pa tudi Turk skuša svojo pomnožiti /.../ Za austrijsko kupčijo bi bilo želeti, da bi ti negotovi stan kmalu jenjal, ker iz austrijskih dežel gre volnatega, pavolnatega in svilenega blaga, usnja, stekla v te kraje na leto čez 30 milijonov; v tacij okoliščinah pa mora kupčija pešati.⁵

Šlo je torej za kroniko tuje vojne z ekvidistanco do bojujočih si strani, ki pa se naših krajev dotika le posredno – skozi skrb zaradi negativnega gospodarskega vpliva na avstrijsko cesarstvo. Ta drža vztraja v časopisu skozi celotno vojno. Še več, namesto novic o vojnih spopadih prinaša geografske posebnosti: "Oči celega sveta obernjene so zdaj na kraje dolnje Donave, kjer sta Turk in Rus vojsko začela. Poglejmo en malo, kakošni so ti kraji."⁶

In potem na dolgo prinese popis in zgodovino tamkajšnjih krajev. Po nekajletni vojni pa zaključno mirovno konferenco vojne, v kateri je bilo več sto tisoč žrtev, opiše v ležernem slogu prijazne sapice:

³ "Novičar iz domačih in ptujih dežel", *Novice*, 21. 7. 1875, št. 29, str. 246.

⁴ "Upor v Ercegovini", *Novice*, 28. 7. 1875, št. 30, str. 250.

⁵ "Novičar iz mnogih krajev", *Novice*, 13. 7. 1853, št. 56, str. 224.

⁶ "Ozir po svetu", *Novice*, 16. 11. 1853, št. 92, str. 366.

Napoleon hoče mir skleniti, ker francoska armada v Turčiji je v velicah nadlogah, vse polno je bolnikov /.../ V angleškem državnem zboru so se menili, naj se od rusovske vlade terja, da se ne bojo razrušili grobi angleških vojakov, ki počivajo na Krimu, kadar bo konec vojske, – minister Palmerston je na to odgovoril, da kaj takega ne bo treba od rusovske vlade terjati, kateri se mora čast dati, da se je vseskozi v vojski tako vedla, kakor je za mogočno državo dostojno. Iz vsega tega se očitno vidi, da veje že dosti prijazna sapica na vseh straneh.⁷

Dvajset let kasneje *Novice* vojne spopade s Turki predstavljajo angažirano, ko se vnaprej postavijo na eno stran, čeravno na začetku ohranjajo skrb za objektivnost faktično poročanje: "Komu je bojna sreča milejša, upornikom ali Turčinom, to se zavoljo zmešnjave poročil ne ve zagotovo."⁸

Ker pa niso imele svojih dopisnikov, so *Novice* povzemale iz drugih časnikov, večinoma, ne da bi navedle vir, tako da njeno časnikarstvo deluje na ravni legend in govoric. Ker sta druga časnika *Slovenec* in *Slovenski narod* bolj sistematično prikazovala vojna dogajanja, so tudi same dale temi večji poudarek in jo z zadnje strani prestavile v sredino časopisa, a so doživele takojšnjo konfiskacijo.⁹ Bleiweis, ki se je pri svojem urednikovanju sistematično izogibal tveganjem, zaplembam, je potem takoj odnehal ter temo vrnil večinoma v skromnejše okvire zadnjestranskih vesti. Vseeno pa si je iskal svojsko perspektivo in jo denimo našel v pravopisnih napakah: "Po slovenskih časnikih v poročilih z jugoslovanskega bojišča često čitamo imena krajev napačno zapisana in sklanjana. Npr. v Trebinjah, v Cetinjah, kakor da bi taka imena bila množnega števila, kar niso. So neutra in singular, torej v Trebinju, na Cetinju."¹⁰

Objavljal je vsote denarnih darov, ki so jih posamezniki poklanjali za begunce iz vojnih krajev. A Bleiweis je bil trgovec, ki je prek časnika prodajal tudi svoje knjige, tako je zdaj s podjetno žilico ob vstopu Srbije in Črne Gore v vojno, bralcem takoj priporočil v nakup pravkar izdan zemljevid, ki je kazal bojišče evropske Turčije:

Zemljevid bojišča v Bosni in Ercegovini je ravnokar na Dunaji na svitlo dal slavnoznani dr. J.P. Jordan in s tem ustregel željam vsacega Slovana, ki zdaj skrbno gleda v kraje, kjer kristijanski Jugoslovani kri prelivajo za osvobodjenje svojih iz turškega jarma. Zemljevid na močnem papirju, velikosti 22 do 27 palcev, obsega prav na drobno vse imenitnejše kraje z gorami, rekami, jezери. Cena je 20 krajc.¹¹

⁷ "Novičar iz raznih krajev", *Novice*, 15. 3. 1856, št. 22, str. 88

⁸ "Turško", *Novice*, 11. 8. 1875, št. 32, str. 270.

⁹ "Pogled na Turško bojišče", *Novice*, 8. 9. 1875, št. 36, str. 299.

¹⁰ "Slovstvena drobtinica", *Novice*, 13. 10. 1875, št. 41, str. 338.

¹¹ "Zemljevid bojišča v Bosni in Ercegovini", *Novice*, 25. 8. 1875, št. 34, str. 283.

Gesta, ki kaže, kako močna je bila identifikacija z vstajniki, saj Bleiweis predpostavlja lik zainteresiranega bralca, ki hoče razjasniti dogodke s pomočjo natančnega zemljevida, s katerim bo spremljal dogodke in presojal, kako uspeva vstaja. Graditev ideje jugoslovanstva na Slovenskem je na ravni ikon potekala v *Novicah* tudi s pozivom na nakup slike skupinskega portreta srbskih vojskovodij:

Krasno sliko srbskih vojskovoditeljev dobili smo iz Dunaja v roke. Zanimivo je po obrazu poznati junake. Kakor so zemljevidi bojišča zdaj našim čitalnicam potrebni, da poznajo kraje, kjer se preliva kri za svetinje vere in narodnosti, tako dobro doide jim slika mož, ki vodijo boj za nje. Naj se tedaj tudi ta slika ne pograša v nobenem narodnem domu!¹²

Tema vstaje v Bosni in Hercegovini je s časopisnim poročanjem prestrukturirala tudi čitalnice in hiše slovenskih narodnjakov, kjer so kot ikonične identifikacije viseli tudi zemljevidi bojišč in podobe voditeljev vstaje. Sama prodaja slik in zemljevidov je hkrati spodbujala redno branje in naročanje časopisov. Človek, ki si je omislil bojni zemljevid, je bil še dodatno motiviran, da sledi časopisnim poročilom, da ga sploh osmislijo. Razumljivo je, da sta identične oglase poleg *Novic* objavljala tudi *Slovenec* in *Slovenski narod*. Kako je tema protiturških vstaj animirala slovensko bralstvo, ponazarja izid knjige, ki jo je nekdani urednik *Slovenca* Jakob Alešovec izdal takoj po koncu vojnih spopadov.¹³

Bleiweis kot "oče naroda" je kajpak uporabljal očetovski besednjak:

Črnogorci so pod poveljstvom Petra Vukotiča tudi Muktarovo četo zelo našeškali.¹⁴

Ustajniki so na Goranskem Turke strašno pretepli in vzeli jim vse, kar so s sabo peljali. 800 Turkov je bilo ob glavo, čez 1000 pa ranjenih in drugače ubitih.¹⁵

Časopisna dikcija, da so vstajniki Turke – našeškali in pretepli, posnema patriarhalne očetovske vzgojne ukrepe, s takimi evfemizmi pa zakrije realnost spopadov in gradi pravično mitologijo. Opisuje bitko, v kateri je vstajniška vojska pobila 800 turških vojakov, ne da bi imela sama izgube. Še bolj pa v pristavku, da je bilo med Turki 1.000 ranjenih in drugače ubitih. Kaj pomeni sintagma – drugače ubitih? Ker članek ne navaja vira te vesti, se bomo odrekli špekulacijam

¹² "Krasno sliko srbskih vojskovoditeljev", *Novice*, 15. 11. 1876, št. 46, str. 372.

¹³ Jakob Alešovec, *Vojska na Turškem od leta 1875 do konca leta 1878* (Ljubljana, 1878) (dalje: Alešovec, *Vojska na Turškem od leta 1875 do konca leta 1878*).

¹⁴ "Iz turškega bojišča", *Novice*, 11. 10. 1876, št. 41, str. 332.

¹⁵ "Iz turškega bojišča", *Novice*, 15. 3. 1876, št. 11, str. 88.

Iz Turškega bojišča. — Ker so vseh oči in ušesa obrnjene proti ognjišči, na katerem se zdaj kuha politična kaša, da bi zvedeli, kaj bo iz teh homatij, zato le še z enim ušesom poslušajo grom topov na jugu. Tudi vojne si stojé nasproti, kakor da bi čakale od kod drugod povelja, da se vdarijo. Med tem so kolikor toliko krvavi boji, a glavne odločilne bitve ni še bilo, ker Srbi in Črnogorci čakajo znamenja z Rusije. Manjše zmage je dosegel zadnje dni Čolak Antič, Črnogorci pa so 6. t. m. pod poveljstvom Petra Vukotiča tudi Muktarovo četo zeló našeškali. Ravno tako je storil s Turki vojvoda Dakovič pri Ljubinji, ko so hoteli iti obkoljenemu Muktaru na pomoč. — Naš rojak Hubmajer je zdaj pri Černajevu in je bil v vseh dosedanjih bitvah; vendar je zdrav.

Vzgojna sankcija – Turki našeškani ("Iz turškega bojišča", *Novice*, 11. 10. 1876, št. 41, str. 332)

o pomenu teh semantičnih distinkcij. Transformacijo časopisnega poročanja v ustvarjanje mita časnik vrši tudi prek uporabe metafore – borijo se kot lev: "Iz bojišča prihajajo neprenehoma novice o velikanskih vsehpeh ustajnikov, ki se bojujejo levom enako in premagujejo po dvakrat, trikrat večje turške čete."¹⁶

In potem dobesedno, ko na mestu poročila o konkretnih spopadih *Novice* objavijo kar ljudsko pesem o Ravbarju. Navajamo uvodni del članka in zaključne verze:

Domovina Turkov ni Evropa. Krvopivci pridrli so iz Azije in pod svoj jarem spravili tudi slovanske dežele, a ne po kakem postavnem nasledstvu, ampak le z grozovito silo, s katero so ljudi morili, njih poslopja požigali itd. Zato imamo mnogo narodnih pesmi, ki popisujejo strah pred krvoločnim Turkom /.../ Turka bomo pozobali, kakor da bi črešnje brali /.../ tako v Turka se zagnali, da so vsiga posabljali.¹⁷

Aktualno vstajo srbskih in hrvatskih upornikov so *Novice* inkorporirale v slovensko nacionalno mitologijo, v kateri se zdaj že Ravbar in Slovenci borijo zoper Turke.

¹⁶ "Iz turškega bojišča", *Novice*, 22. 9. 1875, št. 38, str. 318.

¹⁷ "Turek od nekđaj strah kristjanom", *Novice*, 22. 9. 1875, št. 38, str. 314–315.

Seveda pa Bleiweis s svojim časnikom ni le utrjeval slovenske identitete razširjeno v kontekst jugoslovanske, temveč je časnikarsko skrbel za privlačno branost, saj je poročila o oddaljeni vojni oblikoval tako, da so se bralci lahko identificirali skozi tekst in vstajo v Bosni posvojili kot svojo.

Slovenec¹⁸

Slovenec, ki je izhajal trikrat tedensko oziroma na dva dni, je imel prednost aktualističnosti pred *Novicami*, a obenem hendikep v primerjavi *Slovenskim narodom*, ki je izhajal šestkrat v tednu. Začetka vstaje seveda ni pričakal z rubriko na zadnji strani kot *Novice*, dal ji je pomembno mesto na drugi strani, čez čas jo je postavil na naslovnico. Ker ni imel dopisnikov, je moral postopati tako kot *Novice* in je pobiral vesti iz drugih časnikov, ki so izhajali v Avstriji, Italiji, Srbiji, Rusiji, na Angleškem, toda njegova časnikarska drža je bila izraziteje korektnjša, saj je večinoma navajal vire svojih novic. Predvsem pa je manko v poročanju nadomeščal s komentarji, v katerih je objavljал kritike na račun nemških liberalcev in jih postavljал tudi kot naslovne teme na prvi strani. Ko so se bojne vihre razširile iz Hercegovine na Bosno, Bolgarijo in Albanijo, je objavil filipiko tudi zoper evropske liberalce:

Res ostre graje vredno početje novodobne liberalne Evrope, ki vedno sanjari o pravici, o svobodi narodov, krščanskim narodom na vzhodu pa kaže zares grozno krivico in jim ne privoščii svobode. Ti narodi zdihujejo v večji stiski in sužnosti, kakor jo je katerikoli narod sedanje Evrope prestati imel. Toda zdaj vladajoči liberalci hočejo, da na Turškem ostane vse pri starem, v 'status quo', vriskajo, kadar se kak prestol podere, le turški jim je svet, nedotakljiv. Ravno tisti, ki se bahajo, da nosijo kulturo na vzhod, hočejo ohraniti turško trinoštvo, ki je poteptalo vso staro kulturo vzhodnih narodov.¹⁹

¹⁸ Politični časopis *Slovenec* so v Ljubljani kot protiutež liberalnemu *Slovenskemu narodu* ustanovili katoliški duhovniki in staroslovenski politiki, v prvi vrsti poslanca Janez Bleiweis in Etbin H. Costa. Začel je izhajati 14. oktobra 1873, v prokatoliškem rodoljubnem tonu ga je v sedemdesetih urejal Karel Klun, v želji po večji odmevnosti pa so kot časnikarja in urednika angažirali tudi polemičnega Jakoba Aleševca, sicer legendarnega urednika satiričnega *Brenclja* (1869–1985) (Avgust Pirjevec, "Klun, Karel (1841–1896)", *Slovenska biografija*, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013, dostopno na: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi277129/#slovenski-biografski-leksikon>, pridobljeno: 10. 6. 2024, izvirna objava v: *Slovenski biografski leksikon*, 3. zv. Hintner–Kocen ur. Izidor Cankar et al. (Ljubljana, 1928); Janako Prunk, "Slovenec", *Enciklopedija Slovenije*, 11. knjiga (Ljubljana, 1997), str. 294; avtorjeve lastne raziskave).

¹⁹ "Vzhodno bojišče", *Slovenec*, 10. 8. 1875, št. 93, str. 1.

Zoper nemške liberalce v Avstriji je *Slovenec* uporabljal kdaj psovalni žargon, kdaj kulturni cinizem:

Nemško-pruska svojat, zakleta nasprotnica Slovanov, pači se v svojih judovskih časopisih in škrtu z zobmi, ker se ne godi vse tako, kakor bi ona najrajše videla. Zato pa na vse kriplje dela na to, da bi prav očitvidno kazala svoje simpatije do oholega Turka, zatiralca Slovanov, in odbijala sleherno pomoč ubogi raji. Trdi se, da ves upor je neosnovana komedija, da se Slovanom ne godi tako slabo, kakor se vpije in piše.²⁰

Nemcem, zlasti pa našim Prusakom, je Turek, očitni sovražnik vsake evropske kulture, še vedno ljubši ko Slovan, in ako bi Turška vse Slovane požrla in zatrla, bi bila tim ljudem 'ljuba sestra'.²¹

Ko so se po srbskih vojaških uspehih nemški liberalni časopisi postavili na njihovo stran, časnik zavzame skeptično držo z biblijsko parabolo in to kar na naslovnici:

O peklenščku stoji v sv. pismu, da se zna, če je treba, spremeniti tudi v svetlega angela. Nekaj enakega se sme reči tudi o liberalnem časnikarstvu, ki na vso moč črti katoliško vero in cerkev. A ta hinavec zna tudi jako pobožen biti, kadar je treba, in se za katoliško vero poteguje, če to koristi njegovim namenom. To se posebno očitno kaže v jugoslovanskem vprašanji. Ko so dunajski liberalni časnikarji videli, da Turki ne morejo zatreti vstanka v Bosni in Hercegovini, in ko so slišali, da Bosnjaki deželo svojo že ponujajo knezu srbskemu, Hercegovinci pa svojo knezu črnogorskemu: izmislile so si zvite buče poseben način, da bi prizadevanje Jugoslovanov ostalo brez uspeha. Zgrabljivi volkovi so oblekli ovčjo kožo in so se začeli potegovati za katoliške prebivalce v Bosni, češ, da njihova vera pride v nevarnost, če se Bosna združi z razkolniško Srbijo. Katoličanstvo postalo je brezvernim liberalnim pisčem naenkrat tako priljubljeno, da zaradi njega priporočajo zedinjenje Bosne z Avstrijo, oziroma s Hrvatsko. Človek bi se skoraj veselil nad spreobrnjenjem teh grešnikov, če bi ne vedel, da je njim za katoličanstvo toliko mar, kakor za predlanski sneg, in da jih k tej prijaznosti do katoličanstva vodi le sovraštvo do Slovanov.²²

Če je vojni okvir pripravno izhodišče za kritiko liberalcev, pa časnik svojo krščansko držo udejanja s poudarki zbiranja pomoči vernikov. Ne le v slovenskih deželah, marveč tudi v Rusiji:

²⁰ "Tužna raja v Ercegovini", *Slovenec*, 12. 8. 1875, št. 94, str. 1–3.

²¹ "Ercegovinski upor", *Slovenec*, 3. 8. 1875, št. 90, str. 1.

²² "Boj na jugu pa katoličani", *Slovenec*, 15. 7. 1876, št. 83, str. 1.

Boj na jugu pa katoličani.

O peklenščeku stoji v sv. pismu, da se zna, če je treba, spremeniti tudi v svetlega angela. Nekaj enakega se sme reči tudi o liberalnem časnikarstvu, katero ima med svojimi delavci posebno veliko Abrahamovcev. Liberalno časnikarstvo na vso moč črti katoliško vero in cerkev, ker se najkrepkeje upira razdiralnim njegovim načelom, in s posebno sladnostjo objavlja spise, ki so katoličanom na kvar in sramoto. A ta hinavec zna tudi jako pobožen biti, kadar je treba, in se za katoliško vero poteguje, če to koristi njegovim namenom. To se posebno očitno kaže v jugoslovanskem vprašanji. Ko so dunajski liberalni časnikarji videli, da Turki ne morejo zatreti vstanka v Bosni in Hercegovini, kakor so bahaško obetali; ko so se prepričali, da imajo tlačeni Slovani resno voljo otresti jarm turški in da se nobenih zaprek, nobene nevarnosti, nobene žrtve ne vstrašijo; ko so slišali, da Bosnjaki deželo svojo že ponujajo knezu srbskemu, Hercegovinci pa svojo knezu črnogorskemu; izmislile so si zvite buče poseben način, da bi prizadevanje Jugoslovancev ostalo brez uspeha in bi Turek še dalje zamogel zatirati ubogo rajo. Zgrabljivi volkovi so oblekli ovčjo kožo

Dunajski liberalci v podobi peklenščeka ("Boj na jugu pa katoličani", *Slovenec*, 15. 7. 1876, št. 83, str. 1)

Za jugoslovanske vstajnike se na Ruskem čedalje bolj zanimajo. V Petrogradu se je osnoval odbor imenitnih gospej, ki nameravajo povsod pred cerkvenimi vrati za revne brate na Turškem nabirati, najprej v Petrogradu in petrogradski nadškofiji, potem pa v Moskvi in Kievu, kjer se snujejo enaki odbori.²³

²³ "Za jugoslovanske vstajnike", *Slovenec*, 7. 10. 1875, št. 118, str. 2.

O sami vstaji piše bolj interpretativno kot dogodkovno:

Davki, ktere je moral krščanski kmetovalec (raja) plačevati, so bili že sami na sebi strašni; toda požrešnost in samogoltnost turških vradnikov jih je povišala tako, da kmetiču od pridelkov in živine ni ostajalo nič; vse, kar se mu ni vzelo, je bila le še rovnica, sekira in motika; ta orodja so zdaj zgrabili, da bi le rešili si življenje.²⁴

Upor Hercegovincev je zdaj razširjen že čez pet dni hoda na okrog in se bliža črnogorski meji. Črnogorci imajo sablje nabrušene in puške nabite in pravijo, da bodo pomagali upornikom, ako Turčija ne bo drugače ko z orožjem jih hotela pomiriti. Vdali se uporniki ne bodo z lepo, ker vedo, kaj jih potem čaka, če orožje odložijo. Kjer zmagajo turške čete, pomore vse, mlado in staro, ženske in moške.²⁵

In dobra dva tedna za tem že poroča, da Srbija začenja vojno s Turčijo:

Narod sam bil bi davno že stopil na boj, ali knez Milan je cincal in cincal, dokler je mogel. Zdaj pa ne more več, narod je izrekel: Ali boj s Turki ali pa z narodom. To je bila odločna beseda, knez jo je moral slušati in storiti, česar ni mogel zabraniti ali dalje odlašati. V soboto namreč je prišel iz Belgrada v Ljubljano sledeči telegram: 'Prvi in drugi red srbske narodne vojne pripravljen za marš, navdušenost velika, vojska s Turki neogibljiva.' Poznejši telegram naznanja, da se je srbska vojna res že napotila Turkom nasproti.²⁶

A časopisna poročila so se izkazala za politične prognoze, niso opisovala dogodkov, temveč želje urednikov *Slovenca*. Ta je namreč objavil čez nekaj dni:

Ministerstvo Štefanovičevo je namreč hotelo vojsko s Turki, ker pa vojni minister in zlasti knez Milan po vsem, kar je zvedel na Dunaji, nikakor ni bil za vojsko, je ministerstvo odstopilo. Pa vojskinec duh je že tako prešinil Srbe, da se nobeno ministerstvo ne bode ohranilo, če bode temu duhu nasprotovalo. Srbija rok ne bo križem držala in krvavečih svojih sobratov ne zapustila.²⁷

A tudi po fake-news o začetku srbske vojne časnik ni opustil političnega aktivizma in je še naprej napovedoval, da Srbija slej ko prej začne vojaški spopad. In tako je začel odkrito ironizirati srbskega kneza, še zlasti ob novici, da se bo poročil: "Srbski knez Milan bode namesto na vojsko šel k – poroki."²⁸

²⁴ "Politični pregled", *Slovenec*, 22. 7. 1875, št. 85, str. 2–3.

²⁵ "Upor Hercegovincev", *Slovenec*, 5. 8. 1875, št. 91, str. 2.

²⁶ "Srbija stopi v boj!", *Slovenec*, 24. 8. 1875, št. 99, str. 1.

²⁷ "Ercegovinski vstanek", *Slovenec*, 28. 8. 1875, št. 101, str. 1.

²⁸ "Srbski", *Slovenec*, 12. 10. 1875, št. 120, str. 2.

Ko je časnik omahovanje srbskega kneza povezal z avstrijsko zunanjo politiko, je doživel zaplembo. Ohranjeni izvod, ki se je izmaknil konfiskaciji, poroča:

Na Srbskem politična štrena še zdaj ni razmotana. Narodna skupština je glasovala za vojsko, za katero je minister Štefan Bošković iskreno govoril rekši, da hoče le s to pogojo ostati minister in raje odstopiti, kakor pa dovoliti, da bi domovina pred srbskim in drugimi narodi osramotena propadla. Knezu pa sklep skupštine ni bil po volji in ker se vsled tega boji punta, ki bi skušal pahnuti ga s prestola, so mu konsuli avstrijski, ruski in nemški, kakor se 'Graničarju' iz Beograda poroča, neki ponudili, da bi v tem slučaju vojska avstrijska obsedla Srbijo in kneza Milana obvarovala na prestolu. Knez je to ponudbo neki sprejel.²⁹

Slabo leto potem, ko je *Slovenec* prvič objavil, da je Srbija stopila v boj, je v uvodniku ponovil vojno napoved, ki pa se je tokrat izkazala za resnično:

Morda o tem, ko naši bralci to bero, že grome črnogorski in srbski topovi, že pokajo puške in udrihajo sablje slovanske po obrutih glavah dušmaninov tudi ob srbski in črnogorski meji, kajti: 'naprej zastava Slave, na boj, junaška kri!' — je zadonelo v Belemgradu in na Cetinji zadnje dni preteklega mesca in narod je navdušen pritrkoval tej pesmi.³⁰

Šoviniistična formulacija o obrutih glavah dušmanov, po katerih bodo udrihale srbske sablje, tudi tokrat ne prinaša poročila o dogodku, ki se je zgodil, temveč širijo manihejsko navdušenje nad bodočo srbsko zmago nad absolutnim zlom. Ko so se želje *Slovenca* o srbski in črnogorskem vstopu v vojno uresničile, je v naslednjih dneh polnil naslovnice s sijajnimi zmagami:

Srbske čete so že na vseh treh krajih, kjer so šle čez mejo, dosegle znamenite vspehe. Prvi oddelek, večidel prostovoljci, je pod generalom Alimpičem vzel vse vtrjene kraje in višave krog Belina in, kakor se glase najnovejša poročila, je tudi ta trdnjava podala se Srbom. Druga armada pod poveljstvom generala Černajeva je vzela Turkom vse pozicije okoli Niša, veliko topov, pušek, streljiva in živeža ter se pomika dalje v Bosnijo proti Pirotu; tudi vtrjeni kraj Ak-Palanka je že v njenih rokah, Turki se umikajo. Iz vsega tega pa je razvidno, da Srbi, ustajniki in Črnogorci na vseh krajih zmagujejo in da se Turkom slaba godi, ker se morajo umikati.³¹

²⁹ "Na Srbskem", *Slovenec*, 9. 11. 1875, št. 132, str. 3.

³⁰ "Naprej zastava Slave, na boj, junaška kri!", *Slovenec*, 4. 7. 1876, št. 77, str. 1.

³¹ "Jugoslovansko bojišče", *Slovenec*, 8. 7. 1876, št. 79, str. 1.

A že teden po zmagovitem srbskem začetku vojne zmanjka osvojitvev in časopis prvič prizna, da ni jasno, kaj se na fronti dogaja.

Poročila iz srbsko-turške vojske si sicer jako nasprotujejo, to pa je iz njih vendar le razvidno, da dozda je vojna srbska na dobičku. General Černajev je okoli Niša v roke dobil in zasedel najimenitnejše kraje in ceste, ki peljejo v notranjo deželo ter *Turkom* zaprl pot iz trdnjave.³²

Ker časnik v Srbiji ni imel dopisnikov, se je skliceval na poročila iz drugih avstrijskih časnikov. Kako pa je postopal, ko so ta javljala o srbskih porazih?

Zvijače in laži so sredstva, s katerimi hočejo naši neprijatelji trositi med nas Slované neslogo in goljufati Srbe za to, kar jim ima priboriti meč in hrabrost /.../ Lažejo in kujejo telegrame, po katerih so Srbi vselej pobiti. Kak namen ima vse to? Samo, da bi tistim Slovanom, katerim njih umazani listi v roke pridejo, pogum vzeli.³³ Dalje ko boj traja, bolj se kaže, kako debelo se Turki lažejo in za njimi vsi 'turški' listi, ki turška poročila o zmagah s posebnim veseljem prinašajo. Da Turki sami tako lažejo, tega jim ne moremo zameriti, ali da naši turčini se v tem ž njimi skušajo, to je osupljivo. Zakaj to delajo? Iz sovraštva do Slovanov in iz nade do kakega plačila od Turčije.³⁴

Časopis ni niti navajal kontroverznih poročil in poskušal iz njih interpretirati stanja na bojiščih, temveč je prinašalce slabih vesti razglasil za lažnivce, turške plačance in sovražnike Slovanov. A ker so v nemških časopisih in tudi angleških ter francoskih časopisih še vnaprej vztrajale vesti o turških zmagah, je prinesel najbolj avtentično poročilo – srbsko: "Najnovejši telegram iz Belgrada od 17.t.m. naznanja, da so vsa poročila o turških zmagah gole laži; Srbi niso izgubili še ne enega topa, vzeli pa so okrog Ak-Palanke 200.000 patronov in tisoč granat *Turkom*."³⁵

Na kognitivno vprašanje, kako časopis ve, kaj se dogaja v Srbiji, prinese celo neposredni odgovor v uvodniku:

'Od kod pa ti vse to veš?', bo kdo vprašal. Gotovo je, da nisem bil tako malo tam, kakor razni 'Spezial-Correspondenti' dunajskih listov, in srbski general-štab mi svojih planov tudi ni razodel; pa zdrava pamet mora vsakega samostojnega in previdnega misleca učiti, da skoraj ne more drugače biti. Bomo li verovali, da je

³² "Jugoslovansko bojišče", *Slovenec*, 11. 7. 1876, št. 80, str. 1.

³³ "Zvijače in laži", *Slovenec*, 27. 7. 1876, št. 87, str. 1.

³⁴ "Jugoslovansko bojišče", *Slovenec*, 18. 7. 1876, št. 83, str. 1.

³⁵ "Jugoslovansko bojišče", *Slovenec*, 20. 7. 1876, št. 84, str. 2.

Muktar-paša Črnogorce nabil, in da so bežali? Kedaj so še Čnogorci pred Turki bežali?³⁶

Uvodničar *Slovenca* zavrne poročila dopisnikov s fronte in celo iz vojaških štabov kot odločujočo obliko formiranja spoznanja o vojaških spopadih, saj so nadomesti z vrhovno resnico, kot je zdrava pamet.

Mencher v svoji bibliji žurnalizma poleg natančnega navajanja virov, verifikacije, uravnoteženosti in poštenosti, ki zahteva, da reporter v poročilo vključi poglede obeh strani v konfliktu, vključi tudi objektivnost. Objektivnost v smislu, da ne navaja le izjav različnih protagonistov, temveč da poskuša dogodek pojasniti tudi z upoštevanjem in navajanjem širšega družbenega konteksta.³⁷

Je torej moč *Slovenčev* koncept "zdrave pameti" razumeti kot stremljenje k čim bolj natančnem prikazu bojnih dejstev? "Zdrava pamet" seže onkraj navajanja poročil dopisnikov, očividcev, vojaških poveljnikov, saj uvodničar upošteva tudi tradicijo in mentaliteto črnogorskih vojakov. Toda, od kod pridobiva evidence o konkretnem stanju vojaškega duha v posameznih odredih srbske in črnogorske vojske?

Uvodničar sam zapiše, da s posameznostmi ni seznanjen, namesto teh pa postavi kot kognitivno spoznanje mit o črnogorskem junaštvu – Čnogorci nikoli ne bežijo pred Turki, ki ga razširi in uporabi tudi kot argument za srbske zmage. Namesto upoštevanja klasičnih atributov kredibilnosti novinarskega poročanja: viri, verifikacija dejstev, nepristranskost, uravnoteženost in objektivnosti, postavi mit kot izključni in najvišji kriterij verodostojnosti poročanja o dogodkih, ki ima absolutnega garanta resnice. Akt verovanja je eksplicite nadrejen novinarski profesionalnosti.

A že v naslednjih dneh pa se je soočil z novo zadrego – nemški listi so začeli poročati o turških grozodejstvih nad Srbi, kar bi morala biti evidenca, da so Turki zasedli srbska ozemlja.

Malo ljudi je vsaj med civiliziranim svetom, ki bi bili v stanu s hladno krvijo slišati in brati, da Turki ženske skrunijo in koljejo, sive starčke more in otroke na sablje in bajonete natikajo in nobenega vjetega vojaka, tudi ranjencev ne, pri življenji ne puste. Dolgo časa so prijatelji Turkov trdili, da so taka poročila, če ne čisto izmišljena, vsaj zelo pretirana; ali zdaj, ko o tem ni nobene dvombe več, ko so prišle grozovitosti turške celo v evropskih parlamentih v razgovor, zdaj je začela pojemati turška prijaznost, človeško čutje jo odrinja in spodriva.³⁸

³⁶ "Zvijače in laži", *Slovenec*, 27. 7. 1876, št. 85, str. 1.

³⁷ Melvin Mencher, *News, Reporting and Writing* (Madison, 1997), str. 33–49.

³⁸ "Drug veter", *Slovenec*, 22. 7. 1876, št. 87, str. 1.

A *Slovenec* združi nemogoče – Turki pobijajo ujete srbske vojake in vršijo grozodejstva nad civilisti, srbski vojaki na fronti pa se ne predajajo. Kako lahko vršijo Turki grozodejstva nad prebivalci srbskih krajev, katerih pa še niso zasedli? "Po telegramih, ki pa zadnji čas redko dohajajo, je le toliko razvidno, da Srbi in Turki stoje še v svojih starih pozicijah."³⁹

Tudi v naslednjih dneh poroča, da turški vojak še ni stopil na srbsko zemljo: "Občni napad je torej Turkom spodletel, ker ne enega še ni na srbski zemlji."⁴⁰

Potem ko časnik mesec dni ni poročal o turških uspehih, je naposled le zapisal vesti o srbskih porazih, pri čemer pa je rubriko prestavil na oddaljeno tretjo stran:

Napredek vojne turške je vžalil vsa srca slovanska /.../ Jugoslovanska prelita kri vpije za maščevanje ... Srbija pa še ni potrta; še ima veliko vojsko na nogah, in ako je Črnajev zares dober vodja, zna s to vojsko še kaj opraviti, vsaj toliko, da reši čast Srbije. Sedaj je izhodna srbska vojska združena, in naše upanje je, da bo Turke z enim velikim udarcem pobila /.../ Zmirom še upamo, da bo Rusija na pomoč priskočila; pa ne z diplomatičnimi razgovori, ampak z mečem!⁴¹

Zdaj je *Slovenec* eklatantno zapustil polje časnikarskega poročanja in se prelevil v navijaško brošuro, ki poročila o vojaških porazih predela v bodrilni zapis neomajane vere v finalno srbsko zmago. Zmaga se je čez teden res dogodila.

Srbi so zmagali! Po šestdnevnem trdovratnem boju so prijeli slednjič glavno armado turško pod vodstvom Ejuba paše in jo grozovito potolkli. Telegrami poročajo, da je Turka mrtvega od 15–20 000, res grozno število. Da armada Ejub-paševa ni popolnem vničena bila, je krivo edino to, ker so bili Srbi, kakor se da misliti, po šestdnevnem boju tako vtrudeni, da je niso mogli čez Moravo poditi. General Črnajev je tedaj sijajno dokazal, kaj zna, in vdaril svoje nasprotnike po zobeh. Zdaj je tudi skoro jasno ali vsaj se da misliti, zakaj je skonca umaknil se Turkom in svojo armado tako varoval. Kot vaje vojak je namreč spoznal, da njegova armada še ni za boj dosti izurjena, ker je veliko novincev in orožja sploh manj vajenih vojakov med njo. Zato si je poiskal varnega kraja, potem pa 14 dni neprenehoma pripravljaj vojak za boj. Da je to vse storil z dobrim premislitkom, o tem se ne da več dvomiti, ker je njegova armada koj v prvi bitvi s sovražnikom dosegla zmago tako, da jej ni kmalo para.⁴²

³⁹ "Jugoslovansko bojišče", *Slovenec*, 22. 7. 1876, št. 87, str. 2.

⁴⁰ "Jugoslovansko bojišče", *Slovenec*, 25. 7. 1876, št. 86, str. 2.

⁴¹ "Jugoslovansko bojišče", *Slovenec*, 22. 8. 1876, št. 97, str. 2.

⁴² "Jugoslovansko bojišče", *Slovenec*, 29. 8. 1876, št. 100, str. 3.

Jugoslovansko bojišče.

Srbi so zmagali! Po šestdnevnem trdovratnem boju so prijeli slednjič glavno armado turško pod vodstvom Ejuba paše in jo grozovito potolkli. Telegrami poročajo, da je Turka mrtvega od 15—20 000, res grozno število. Da armada Ejub-paševa ni popolnoma uničena bila, je krivo edino to, ker so bili Srbi, kakor se dá misliti, po šestdnevnem boju tako vtrudeni, da je niso mogli čez Moravo poditi. Turki so popustili vse in bežali brez reda od sv. Štefana do Morave.

O bitvi sami, ki dozdej še nima nobenega imena, nimamo še natančnejših poročil. Vodji Srbov sta bila Črna je v in Horvatovič. Kteri ima več zasluge za zmago, se pa še ne vé; poročila trdijo, da je Horvatovič odločil zmago, ker je nenadoma Turka prijel ob levem krilu in ga vrgel v beg. Bitva je morala krvava biti tudi za Srbe, ker je neki pri njih padlo že 31 samo ruskih častnikov (oficirjev). Koliko ljudi so zgubili, tudi še ni znano, pač pa je gotovo to, da so Srbi vkljub gotovo precejšnji zgubi in veliki vtrujenosti zelo navdušeni za boj in sovražniku ne dajo miru; kajti zopet se sliši, da boj ob Moravi traja dalje in da je glavni poveljnik Turkov, Kerim-paša, telegra-

Ruski general pripori srbsko zmago ("Jugoslovansko bojišče", *Slovenec*, 29. 8. 1876, št. 100, str. 3)

Časnik je torej demantiral našo kritiko verovanja v mit junaštva srbske vojske. Odločilno bitko je resda izvojeval ruski general s številnimi ruskimi prostovoljci, ampak v celoti vzeto je bila to pač zmaga srbskih armad?

Odgovor na to dilemo najdemo čez dobra dva meseca na straneh Slovenca v poročilu s sprejema ruskega carja Aleksandra II., ki je pred carigrajsko mirov-

no konferenco o Bosni in Hercegovini pred ruskim plemstvom v Moskvi opisal srbsko in črnogorsko vojno proti Turkom: "Črnogorci pokazali so se pri tem neenakem boju kakor vselej prave junake. O Srbih pa tega žalibog ne moremo isto reči, dasi je bilo med njimi mnogo naših prostovoljcev, katerih veliko je kri prelilo za slovansko reč."⁴³

Mogočni srbski zaveznik je negiral absolutni mit o srbskem junaštvu. Časopis kajpak njegovega govora ni povzel v širšem komentarju o poteku vojne, res pa je, da je tokrat ravnal žurnalistično profesionalno, saj ga ni zatajil, ampak korektno predstavil.

Tu si je postaviti vprašanje o razlogih, zakaj je *Slovenec* tako vztrajal v agitacijski naraciji, ki je tudi srbske poraze prikazovala kot napoved finalne zmage?

Časnikarsko opuščanja načel objektivnega poročanja in prestop v propagando, ko je evidentne poraze proti turški vojski prikazovalo kot etape do dokončne zmage, je vršilo funkcijo mobilizacije slovenskega narodne zavesti. Sredi sedemdesetih let je namreč slovenska narodna stranka redno izgubljala na volitvah, proces ponemčenja šol in drugih institucij je deloval kot enosmerna usoda, zato je prav slika uspešnega upora Slovanov proti turški dominaciji prinašala implicitno analogijo s slovenskim upiranjem ponemčevanju, skratka nazorni argument zoper demoralizacijo narodnih idej, za katere je kazalo, da izgubljajo boj z germanizacijo. Dejansko, po zaporednih volilnih porazih narodne stranke sredi sedemdesetih, je ta konec sedemdesetih začela zmagovati na volitvah.

Slovenski narod⁴⁴

Kot dnevnik je imel *Slovenski narod* izdatno prednost pred *Novicami* in *Slovincem* pri prinašanju vojnih novic iz Bosne in Hercegovine. Seveda je bil prvi slovenski list, ki je objavil poročilo o protiturški vstaji, ki pa je usodno vplivala tudi na njegovo časnikarsko preobrazbo.

Urednik Josip Jurčič je v tem obdobju urejal časnik iz dveh glavnih perspektiv: politične in žurnalistične. Kot osrednji množični medij je v času, ko ni bilo slovenske univerze in so imele gimnazije večinoma nemški šolski program, predstavljal dominantno institucijo slovenstva, ki je v konfrontaciji z german-

⁴³ "Na Ruskem", *Slovenec*, 14. 11. 1876, št. 132, str. 3.

⁴⁴ *Slovenski Narod* je začel izhajati v Mariboru l. 1868, ustanovili so ga mladoslovenci na čelu z Josipom Vošnjakom, leta 1872 so tiskarno in uredništvo preselili v Ljubljano, kjer so liberalni politiki in kulturniki Valentin Zarnik, J. Vošnjak etc. ustanovili delniško družbo *Narodno tiskarno*, ki je nato časnik izdajala kot dnevnik. Glavni urednik je bil v obdobju 1871-1881 pisatelj in časnikar Josip Jurčič, ki je naklado približal magični številki tisoč izvodov (Smilja Amon, "Slovenski narod", *Enciklopedija Slovenije*, 12. knjiga (Ljubljana, 1998), str. 48; avtorjeve lastne raziskave).

skim pritiskom svoj močnejši pomen artikulirala v idejah slovanstva in jugoslovanstva. Ko je "posvojil" protiturško vstajo s pojmi "naši bratje" in kasneje v navezavi na ruskega carja, je minorno število Slovencev z novimi povezavami pretvoril v odločno močnejši politični faktor. Pričujoči članek bo motril predvsem žurnalistično perspektivo.

Prvo novico o vstaji proti Turkom, ki jo je objavil, je povzel po češkem časopisu *Pokrok*:

V sosednji Hercegovini je vzplamtel hud hrup; uporniki pošiljajo na meje deca in žene. Derviš paša je poslal vojake proti vstajnikom. Prebivalci gorenjega Rasna in Nevesinja se branijo s puškami; minolo noč so udarili Turki na kristjane v občini Dračevo, a bili so potolčeni. Turki pošiljajo vojake in kanone na Nevesinj in Rasno. Bitva bode kmalu. Turki delajo velike krvoločnosti na kristjanih.⁴⁵

V naslednjem tednu je nato objavljala sporadične vesti, v katerih je nakazoval, da gre za efemerni dogodek.

Kolika je vstaja Slovanov v Hercegovini nij še jasno iz poročil. – Da bode najbrž zadušena kmalu, je žalostna verjetnost, ker črnogorski knez je za glavo prepovedal Črnogorcem, udeležiti se. Tudi Srbija nij še pripravljena. Prezgodaj in brez organizacije je počilo zopet enkrat.⁴⁶

Urednik Josip Jurčič je bolj kot poročevalec o konkretnih vojaških spopadih ravnal kot politik, ki iz konteksta napoveduje nadaljnji tok dogodkov. Ker srbski in črnogorski knez ne pošljeta svoje vojske v pomoč vstajnikom, je vstajo obsodil na propad, vseeno pa je prinašal novice iz Hercegovine. Po dveh tednih pa je napravil preobrat: vesti več ne povzema iz drugič časnikov, ampak od svojega dopisnika, katerega zapis postavi kar za uvodnik, protiturškim nemirom pa da status – vstaje v Hercegovini.

Po hercegovskih gozdih in planinah sveti se kristijansko bojno orožje. Možje in mladeniči stoje na braniku, žene in device pa molijo boga za blagoslov njihovega orožju /.../ Ali bode hercegovska vstaja kakšen uspeh imela? – Bode, samo če se vstajnikom posreči, vstajo vsaj tja do zime vzdržati. Do tačas bi mogli tudi Črna gora in Srbija v akcijo stopiti.⁴⁷

⁴⁵ "Vnanje države", *Slovenski narod*, 11. 7. 1875, št. 155, str. 2.

⁴⁶ "Vnanje države", *Slovenski narod*, 16. 7. 1875, št. 159, str. 1.

⁴⁷ "Vstanek v Hercegovini", *Slovenski narod*, 8. 7. 1875, št. 152, str. 1.

V slabem mesecu postavi vstaja za osrednjo permanentno temo, poleg svojih dopisnikov objavlja poročila iz široke mreže poljskih, čeških, hrvaških, srbskih, dunajskih in celo ruskih časnikov. V ustvarjanju panslavističnega duha natisne dele poročil kar v avtentičnih jezikih – v srbsčini in celo latinizirani ruščini: "Počemu že stremljenje evropskih gozuderstev v nastojaščeje vremje napravljeni k sohranjenju /.../"⁴⁸

Predvsem pa vstajnike začne predstavljati kot brate in pozove Slovence k nabiranju prostovoljnih prispevkov za begunce, ki so se zatekli v Dalmacijo. "Naši bratje Slovani v Hercegovini se v ljutem, krvavem boju bore za svojo svobodo /.../ Uredništvo Slovenskega Naroda sprejema darove in jih bo nemudoma in sproti odpošiljalo."⁴⁹

Akcijo zbiranja pomoči so organizirali urednik Jurčič in politika Valentin Zarnik in Josip Vošnjak;⁵⁰ slednja sta ob uvodnem pozivu priložila 10, Jurčič pa 5 goldinarjev. Ko je deželna vlada prepovedala ustanavljanje odborov za pomoč Hercegovcem, se je *Slovenski narod* izmaknil prepovedi s pravno fineso, da darove zbirajo kot zasebniki.

Uradna Laibacher Zeit. poroča, da je c. kr. Deželna vlada prepovedala tukajšnjemu komiteju nabiranje za upor v Hercegovini. Prav! A nam nij niti znano, da bi tukaj sploh bil kak tak komite. Mi smo sprejeli in odposlali samo privatno, ne javno, mile darove za ranjene in pribegle sirote v Avstrijo.⁵¹

Poročila o spopadnih je časnik objavljaj na dva načina. Ko je izpostavljaj zmage upornikov, je uporabljal kronistični, neosebni zapis.

Spljet 12. avgusta. Turki so bili pri Bilječnem popolnem tepeni.⁵²

Iz Spljeta, 19. avgusta. V ponedeljek so bili Turki pobiti na Davru.

Iz Zadra. 17. avg. Pop Zark [?] Hercegovac je vzel sinoči Turkom Galac. Na Kleku so bili Turki tepeni.⁵³

Iz Zagreba. V Hercegovini so bili Turki pri Dobri potolčeni.⁵⁴

Iz Spljeta, Uporniki so Turkom vzeli trdnjavo Krstac.⁵⁵

Ko pa je poročal o turških vojaških akcijah, je izpostavljaj njihovo bestialnost:

⁴⁸ "O ustanku v Hercegovini", *Slovenski narod*, 1. 8. 1875, št. 173, str. 1.

⁴⁹ "Slovinci", *Slovenski narod*, 3. 8. 1875, št. 174, str. 1.

⁵⁰ Josip Vošnjak, *Spomini* (Ljubljana, 1982), 509–510.

⁵¹ "Uradna Laibacher Zeit.", *Slovenski narod*, 5. 8. 1875, št. 176, str. 3.

⁵² "Telegrami Slovenskemu narodu", *Slovenski narod*, 13. 8. 1875, št. 183, str. 3.

⁵³ "Telegrami Slovenskemu narodu", *Slovenski narod*, 20. 8. 1875, št. 188, str. 1.

⁵⁴ "Vstanek v Hercegovini in Bosni", *Slovenski narod*, 22. 8. 1875, št. 190, str. 1.

⁵⁵ "Vstanek v Hercegovini in Bosni", *Slovenski narod*, 25. 8. 1875, št. 192, str. 1.

Pri Gabeli so brez pravega vzroka ubili necega slepca in necega potnika, v Konjicu so zaklali duhovnika Petra Seldo in v mostarskem kadilniku ubili tri neorožene brate Planinič.⁵⁶

Iz Starogradiške: Turki so podivjali. Pri Jablanici so razsekali dete materi na prsih in oba vrgli v savo. V Kostanjici nabadajo odsekane glave kristjanov na kole. Iz Novogradiške: ob Vrbasu so Turki sekali kristjanske žene, otroke in starce.⁵⁷

Ta narativ turških grozodejstev pojasnjuje Jezernik:

Iz krščanskih dežel na Balkanskem polotoku, ki so bile še vedno pod osmansko upravo, so v drugi polovici 19. stoletja vse pogostejše prihajale novice o neusmiljenih grozovitostih, s katerimi so tlačili rajo. Poročale so o hudem divjanju "Turkov", ki naj bi požigali in morili vse, kar jim je prišlo v roke, skrunili ženske, nabadali otroke na sablje in sploh ravnali s krščanskimi podložniki "hujši, kakor divje zveri".⁵⁸ Vir večine teh novic so bili propagandni uradi balkanskih nacionalistov, ki so z njimi želeli zbuditi sočutje v evropskem javnem mnenju in z njegovo pomočjo pridobiti pomoč za "osvoboditev svojih zatiranih bratov".⁵⁹

Ko se je vstaja razplamtela in so vstajniki dosegali prve zmage v bojnih spopadih, je časopis prinašal bojne izide, v katerih pa je beležil izgube le na turški strani:

V ponedeljek so hercegovinski ustaši pribojevali največjo zmago izmed vseh dosedanjih. Turška vojska je gonila čredo goveje živine in ovac iz Gačka v Goransko. Vojvoda Peko Pavlović in Sočica sta to izvedela in udarila na poti na turško vojsko, potisnila jo na Muratovico in tam jo ostro prijala in pretepla. Ustaši so 800 Turkom glave odsekali in sicer še 1000 Turkov pobili in ranili.⁶⁰

Iz Zadra se poroča. Lazar Sočica, vojvoda Bogdan in Vule Hadžić s 1000 vstajniki so požgali 1000 turških hiš, pobili 200 vojakov in 150 drugih Turkov, zaplenili 800 ovac, 500 goved in 150 turških konj.⁶¹

Požiganje turških hiš, plenjenje živine, množično sekanje glav in pobijanje "drugih Turkov", so evidence vojaških ropov in ekstremne brutalnosti in vojnih

⁵⁶ "Vstanek v Hercegovini in Bosni", *Slovenski narod*, 25. 8. 1875, št. 192, str. 2.

⁵⁷ "Vstanek v Hercegovini in Bosni", *Slovenski narod*, 27. 8. 1875, št. 194, str. 2.

⁵⁸ Alešovec, *Vojska na Turškem od leta 1875 do konca leta 1878*, str. 16).

⁵⁹ Božidar Jezernik, "Miroslav Hubmajer (1851–1910) : danes pozabljen, svoje čase najslavnejši slovenski junak", *Traditiones*, št. 3 (2019), str. 48–49 (dalje: Jezernik, "Miroslav Hubmajer (1851–1910) : danes pozabljen, svoje čase najslavnejši slovenski junak").

⁶⁰ "Telegram Slovenskemu Narodu", *Slovenski narod*, 10. 3. 1876, št. 57, str. 1.

⁶¹ "Jugoslovansko bojišče", *Slovenski narod*, 12. 10. 1875, št. 232, str. 1.

zločinov, ki pa jih je *Slovenski narod* le konstatiral, medtem ko je primere turških bestialnosti moralno obsojal. Ta drža poročevalske pristranosti, ki opušča načelo objektivnosti, je očitna tudi v tem, da je preštel število žrtev samo na turški strani, in bitke, v katerih naj bi padlo tudi tisoč turških vojakov, predstavil brez žrtev v vrstah vstajnikov. Časopis je tako princip novinarskega poročanje o dejstvih spremenil v narativ legendarnega pripovedništva, ki ima za prioriteto afirmacijo vstajniških zmag. Vendar pa v teh primerih ni objavljajal vesti svojih dopisnikov, ampak je prenašal poročila iz drugih časnikov.

Potem ko so bili njegovi prvi dopisniki ekskluzivni le v tem, so mu vesti, ki bi jih lahko povzel po drugih časnikih, sami pošiljali s telegrami, je v nadaljnjem koraku vpeljal dopisniška poročila, ki niso javljala le o rezultatih spopadov, temveč so začela opisovati tudi vzdušje povzeto po pripovedovanjih beguncev.

Vstajniki se zbirajo po gozdih in planinah, čakaje orožja in vodjev. Večjidel so še oboroženi z baltami, kosami, vilami, kosami in enakim orodjem. Puško ima komaj vsak deseti. Z golo roko in boso nogo si morajo stoprv od sovražnika orožje privojskovati. Ali junaki se tega ne plaše, zlasti Bošnjak proti kukavici Turčinu ne.⁶²

Je pa časnik segal prek govoric in prenašal tudi neposredno izkustveno poročilo dopisnika, ki je ladji po Savi od Mitrovice proti Brodu ujel pogovor med bosanskim trgovcem in Turkom:

Iz mirnega razgovora prišlo je pirko besedkanje, besedkanje potenciralo se v prepir, nadalje v kreg in nazadnje v vpitje. Turčin je klel krščanskega boga, ter kristusa za bog kaj vse imel, samo ne za božjega sina. Naš Bošnjak mu nij odgovora dolžen ostal. Preklesel mu je turškega boga in preroka mohameda, da je Turčinu kar glava šumela. Obdava sta imela pištole in handžare za pasom in bati se je bilo, da se nazadnje ne bi celo mrcvariti začela. Ladjin kapetan in pasažiri stopili smo pomirljivo mej nju dva. To je živa slika in prilika današnjega stanja v Bosni.⁶³

Jurčič se v časopisu ni omejeval le na poročila s fronte, temveč je zajel tudi stanje duha med civilisti. Vire informacij je od povzemanja iz drugih časnikov potem razširil na svoje ekskluzivne dopisnike, ki so se nahajali v obmejnih mestih, nato pa je naredil še korak naprej v žanru vojnega reporterstva, saj je za časopis angažiral slovenske prostovoljce, ki so odhajali na bojišče v Bosno in Hercegovino.

⁶² "Vstanek v Hercegovini in Bosni", *Slovenski narod*, 21. 8. 1875, št. 189, str. 1.

⁶³ "Od bosenske meje", *Slovenski narod*, 13. 8. 1875, št. 183, str. 1.

Z jugoslovanskega bojišča.

Iz Kostajnice 25. septembra. [Izvirni telegram „Slovenskemu Narodu.“] „Pri Pastirovem in Kaleuderi je bil velik boj. Turkov je palo 200. Slovenskemu prostovoljcu Kovačiču iz Ljubljane so kruti Turki, ko je ranjen ležal, glavo odsekali. Drugi slovenski prostovoljec Mejač iz Ljubljane je od Turkov ujet. Slovenec Pogačnik je uže v bitvi pri Gradiški padel.“

Tu imenovani hrabri slovenski mladeniči so šli pred jednim mesecem prvi od Slovencev v Bosno. Zlasti škoda je za Kovačiča, stoprv 19 let starega izobraženega vrlega mladeniča, katerega je gnalo pravo in čisto navdušenje v boj slovanski. Pred odhodom je še prijatelju obetal za „Slovenski Narod“ iz bosenskega bojišča tudi pisati, a evo, prvo poročilo je nam njegova junaška smrt vsled turškega barbarstva. — Ujeti Mejač je slovenski tiskar iz Ljubljane, najzadnje v Blaznikovej tiskarni. Pogačnik je bil tukaj geometer. Slava za Slovanstvo umrlima, bog pomози ujetima!

Bodoča fake-news: Jurčičevemu reporterju Turki odsekajo glavo ("Z jugoslovanskega bojišča", *Slovenski narod*, 26. 9. 1875, št. 219, str. 1)

Iz Kostajnice. 25. septembra (izvirni telegram 'Slovenskemu narodu') Pri Pastirovem in Keudleri je bil velik boj. Turkov je palo 200. Slovenskemu prostovoljcu iz Ljubljane Kovačiču so kruti Turki, ko je ranjen ležal, glavo odsekali. Drugi slovenski prostovoljec Mejač iz Ljubljane je od Turkov ujet. Slovenec Pogačnik je uže v bitki pri Gradiški padel. Tu imenovani hrabri mladeniči so šli pred jednim mesecem prvi od Slovencev v Bosno. Zlasti škoda je za Kovačiča, stoprv 19 let starega izobraženega vrlega mladeniča, katerega je gnalo pravo in čisto navdušenje v boj slovanski /.../. Pred odhodom je še prijatelju obetal za 'Slovenski Narod' iz bosenskega bojišča tudi pisati, a evo prvo poročila je nam njegova junaška smrt vsled turškega barbarstva.⁶⁴

⁶⁴ "Z jugoslovanskega bojišča", *Slovenski narod*, 26. 9. 1875, št. 219, str. 1.

Že na začetku vojnih spopadov je torej časnik izgubil prvega dopisnika kot žrtev vojne. V tem primeru pa lahko preverimo stopnjo kredibilnosti posameznih vesti. Čez dva dni je namreč urednik objavil demanti:

Iz Zagreba, 25.sept. (Izv.dop.) ravno je prišel telegram iz Kostajnice, ki preklicuje vest, da je Kovačiču glava odrezana. Kovačič je ostal ranjen in mislilo se je, da so ga Turki našli in po navadi mu glavo odrezali /.../ Dva dni po bitki, denes v jutro, je prilezel ranjen v Kostajnico. Za Mejača se nič ne ve, njega in Česna so Turki ujeli; ali Česen si je pomagal, jednega Turka je sunil z ного in skočil v Uno ter jo preplaval.⁶⁵

Dopisniku so torej vrnili glavo, časnik pa je fokus iz vojne tamkajšnjih Slovanov preusmeril v prigode svojih poročevalcev. Kovačičevo smrt je dobesedno unovčil še naslednji dan, ko je na naslovnici poročal o podrobnostih njegovega pobegu iz turškega ujetništva. Samo dejstvo, da je urednik Jurčič dal vojakom v spopadih status dopisnikov, krši resda vsa načela objektivnega poročanja, toda na formalni ravni je s tem pripeljal časnik dobesedno na sam kraj dogodkov – na bojno polje.

Ko je dopisnika poimenoval in potem dnevno sledil njegovim peripetijam, je iz njega ustvarjal medijsko zvezdo, katere funkcija je, da bralcem približa bojišče, saj zdaj tam ne poteka spopad brezimnih vojakov, ampak se bojuje naš poznani vojak Kovačič.

Še bolj kot navadni vojaki so za ustvarjanja zvezdniškega sistema prikladni vstajniški voditelji, o katerih je *Slovenski narod* ustvarjal prave hagiografije.

Poveljnik Ljubibratić ima status častniške zvezde, na začetku upora, da je prišel iz Beograda s svojimi uskoki organizirat upor, potem o vseh njegovih akcijah, o njem poročajo celo takrat, ko je padel s konja, o njegovi zvezi z nizozemsko hčerko bankirja gospodično Markus, ki je materialno podpirala vstajo, o njegovi aretaciji, ko so ga avstrijski vojaki aretirali pri Imotskem, celo o njegovem triumfu v Ljubljani, ko so ga kot zapornika peljali na Dunaj skozi Ljubljano, kjer se je na kolodvoru zbrala velika množica in mu vzklikala – Živio!⁶⁶

Idealni lik časopisnega heroja v slovenskih časopisih pa je bil Slovenec kot vstajniški poveljnik. Sploh, ker so prve vesti o njem izpostavili že v nemških časopisih: "V Schlesische Zeit. piše nek dopisnik iz tabora vstajnikov, da je Slovenec Hubmajer, stavec iz Ljubljane, bivši avstrijski podčastnik pri artileriji, prevzel poveljništvo artilerije, kolikor je uže hercegovski vstaši že imajo".⁶⁷

⁶⁵ "Z jugoslovanskega bojišča", *Slovenski narod*, 28. 9. 1875, št. 220, str. 2.

⁶⁶ Bernard Nežmah, *Fragmenti o novinarskem pisanju* (Ljubljana, 2019), str. 23.

⁶⁷ "Vstanek v Hercegovini", *Slovenski narod*, 17. 8. 1875, št. 185, str. 2.

Omenjeni junak Miroslav Hubmajer se je v rani mladosti se je izučil za poštarja in dokaj mlad dobil službo v Egiptu in Sudanu. Med služenjem vojaške obveznosti v avstrijski vojski je dobil čin topniškega podoficirja in se seznanil s Srbi. Izkazal se je tudi s svojim talentom za strojništvo, saj je domislil več novosti in jih patentiral. Leta 1874 je bil delal kot tipograf v švicarskem mestu Chur, kjer se je seznanil s socialističnimi idejami in sočasnim delavskim gibanjem. V prvi polovici leta 1875 se je vrnil v Ljubljano in si našel zaposlitev v Bambergovi tiskarni. Hubmajer je delovno mesto v ljubljanski tiskarni Bamberg zapustil 30. julija 1875. Kupil si je revolver in doma rekel, da gre k sv. Katarini in da ostane tam čez noč, češ, da hoče videti sončni vzhod. Domov se ni vrnil, ker se je prek Dalmacije podal v Hercegovino in se vsega tri tedne po poku znamenite Nevesinjske puške pridružil vojvodi Miči Ljubibratiću in njegovim tovarišem pri samostanu Duži blizu Trebinja.⁶⁸

Vesti o Hubmajerju so od septembra 1875 polnile časopisne strani *Slovenskega naroda*:

Naš hrabri junak Miroslav Hubmajer je z eno četo prostovoljcev udaril proti trdnjavi Drienju blizu avstrijske meje. Oblegal je trdnjavo; ker se nij udala, skušal je, kakor se bere v poročilu 'N. W. Tagbl.' z dinamitom razrušiti trdnjavo, kar se mu pa nij posrečilo.⁶⁹

Naš rojak Hubmajer je sedaj, kakor piše dopisnik 'N. Wien. Tagbl.' iz taborja vstajnikov, po vsej Hercegovini najpopularnejša oseba. — Ravno sedaj smo prejeli mi pismo Hubmajerjevo, ki ga piše tukajšnjemu prijatelja. V jutrajšnjem lista priobčimo iz pisma kar je za javnost.⁷⁰

Časnik drži bralce v suspenzu, v naslednji številki jih namreč čaka objava Hubmajerjevega pisma. V njem ta potem podrobno popiše svoj poskus dinamitnega napada na trdnjavo ter obenem potrdi pisanje dunajskega dopisnika, ki je bil ob njem.

Poročilo je Hubmajerjevo slavo poneslo daleč prek meja Hercegovine. Številni evropski časopisi so poročali o njem kot o junaku, neustrašenem voditelju hercegovskih ustašev, uspešnem strategu, ki je "Turkom" prizadejal velikanske izgube. Vstajniki so navdušeno pripovedovali o njegovem junaštvu. Hercegovska raja mu je pripisovala nadnaravno moč, češ, da je "čudežno zavarovan proti kroglam sovražnika", in poleg Miče Ljubibratića je v kratkem času postal "narodni junak, nepremagljiv četovodja".⁷¹

⁶⁸ Jezernik, "Miroslav Hubmajer (1851–1910) : danes pozabljen, svoje čase najslavnejši slovenski junak", str. 52– 53.

⁶⁹ "Vstane v Hercegovini in Bosni", *Slovenski narod*, 4. 9. 1875, št. 201, str. 2.

⁷⁰ "Z jugoslovanskega bojišča", *Slovenski narod*, 10. 9. 1875, št. 205, str. 2.

⁷¹ Jezernik, "Miroslav Hubmajer (1851–1910) : danes pozabljen, svoje čase najslavnejši slovenski junak", str. 56.

Toda urednik Jurčič je iz Hubmajerja hitro ustvaril psevdodogodek.

Organ nemških Turkov na Dunaji 'Neue Fr. Press' si daje od lažnjivega Laha iz Dubrovnika od 10. sept. pisati, da je naš vrli junak Miroslav Hubmajer, sit boja, v Dubrovniku in je zastoj prosil pri jugoslovanskem odboru za potnino domov ter kasneje pri avtonomaših prejel denar za potovanje domov. To je grda laž. Hubmajer je bil z družimi vodji vstašev v Cetinji.⁷²

Ne objavlja le vesti o njegovih vojaških podvigih, temveč tudi govorce in laži, ki jih širijo o njem, potem pa natisne njegov telegramski demanti poslan *Slovenskemu narodu*,⁷³ pred tem pa odlomke iz pisma staršem:

Gotovo ste me uže šteli mej mrtve, ker so me proti moji volji in vednosti časniki pustili umreti neke grozovite smrti. Hvala mojej osodi, še vedno sem zdrav, vesel, srčan in pripravljen za novo delovanje /.../ Jahal sem z odvetnikom dr. Kosta Gruičem kot poslanec v Cetinje, da bi kneza pregovorila na vojno, ali drugo izdatno pomoč pridobila /.../ Knez mi je podaril v znamenje priznanja po vojvodu jako lep revolver s pasom vred in pridejal 60 patron. Teh ur, katere sem doživel v Cetinji, spominjal se bodem vedno /.../ Obedoval sem pri mizi z vojvodo z lepo družbo, namreč: minister vnanjih zadev, dva Angleža, jeden Francoz, jeden Nemec, Kosta, dva srbska pisatelja in jeden slikar.⁷⁴

Časopis mu sledi iz dneva v dan: "G. Miroslav Hubmajer telegrafuje 22. spet iz Dubrovnika, da ide v severno Hercegovino, kjer se je začel vstanek, a nij pravih vodjev."⁷⁵

Hubmajer je tako postal ikona protiturške vstaje, ki je še s svojo osebnostjo povezal slovenske bralce s protiturško vstajo na robu cesarstva. Bil je prava medijska zvezda, ki je dopisnikom redno poročal tudi o poteku bitk.⁷⁶ O Hubmajerju je celo evropski tisk prinašal vesti, ki so bile videti kot bajke, in so ga prikazovale kot junaka, neustrašnega poveljnika in stratega ustašev.⁷⁷

Ko pa je prišel v začetku novembra 1875 v Ljubljano, so mu narodnjaki priredili slavnostni banket v čitalniški dvorani:

⁷² "Z jugoslovanskega bojišča", *Slovenski narod*, 18. 9. 1875, št. 212, str. 1.

⁷³ "Z jugoslovanskega bojišča", *Slovenski narod*, 3. 10. 1875, št. 225, str. 2.

⁷⁴ "Z jugoslovanskega bojišča", *Slovenski narod*, 23. 9. 1875, št. 216, str. 1–2.

⁷⁵ "Z jugoslovanskega bojišča", *Slovenski narod*, 24. 9. 1875, št. 217, str. 1.

⁷⁶ "Z jugoslovanskega bojišča", *Slovenski narod*, 30. 9. 1875, št. 222, str. 1–2.

⁷⁷ Božidar Jezernik, *Jugoslavijo, zemlja snova* (Beograd, 2018), str. 42.

Domače stvari.

— (Banket Hubmajer.) V sredo večer se je zbralo 61 narodnjakov ljubljanske inteligencije v steklenem salonu ljubljanske čitalnice k skupnej večerji, napravljenej na čast sedaj začasno v Ljubljano prišlega slovenskega vstaškega vodje Miroslava Hubmajerja. Bil je to za vse udeležnike res jeden onih večerov, o katerih se sme z opravičenjem reči, da nam bode živo in vedno v spominu ostal. Razumeje se, da je bilo govorov in napitnic več. Urednik Jurčič je napil Hubmajerju kot možu dejanja; dr. Zarnik Nj. Vel. cesarju, ki je iz rodovine onih Habsburžanov, kateri so se stoletja borili zoper Turka; Potočnik vsem, ki se bore za krst častni in slobodo zlatno; Regali na edinstvo in združenje, bodimo vsi Slovani; dalje Hugo Turk, J. Gecelj in dr. Navdušeno je bil sprejet kratek pa krepek govor Hubmajerjev, v katerem je svoje trdno prepričanje izrekel, da bode slovanski narod gotovo priboril si svobodno bodočnost, in napil vsem onim, ki s peresom ali besedo na to delajo.

Slavnostni sprejem za ustaškega vodjo Hubmajerja v Ljubljani ("Banket Hubmajer", *Slovenski narod*, 12. 11. 1875, št. 258, str. 3)

V sredo večer se je zbralo 61 narodnjakov ljubljanske inteligencije v steklenem salonu ljubljanske čitalnice k skupnej večerji, napravljene na čast sedaj začasno v Ljubljano prišlega slovenskega vstaškega vodje Miroslava Hubmajerja. Bil je to za vse udeležnike res jeden onih večerov, o katerih se sme z opravičenjem reči, da nam bode živo in vedno v spominu ostal ... Urednik Jurčič je napil Hubmajerju kot možu dejanja /.../ Navdušeno je bil sprejet kratek pa krepek govor Hubmajerjev, v katerem je svoje trdno prepričanje izrekel, da bode slovanski narod gotovo priboril si svobodno bodočnost, in napil vsem onim, ki s peresom ali besedo na to delajo.⁷⁸

⁷⁸ "Banket Hubmajer", *Slovenski narod*, 12. 11. 1875, št. 258, str. 3.

Urednik časopisa, ki poroča o vojnih dogodkih, je izrekel napitnico na pogostitvi vojaškega poveljnika? Gesta, ki kaže na popolno pretvorbo časnika v agitacijsko glasilo. Še bolj radikalno po srbski zmagi nad Turki avgusta 1876, ko je poslal srbskemu knezu kar čestitko po telegramu.⁷⁹

Seveda je nato *Slovenski narod* poročal o Hubmajerjevi vrnitvi v Bosno:

Hubmajer je uže v soboto zopet zapustil Ljubljano in se vrnil na bojišče proti staremu sovražniku vseh Jugoslovanov. – 'N. Fr. Pr.', znani organ nemških Turkov na Dunaji, policijo kliče v nedeljskem uvodnem članku na vse one nas ljubljanske Slovence, kateri smo se upali mej soboj za svoje denarje in v svojem lokalu Hubmajerju večerjo napraviti. Ta članek je živ dokaz, kako so Nemci v Avstriji 'liberalni'.⁸⁰

Šele nemški časopis je problematiziral domačnost časopisa in vstajniškega voditelja. A urednik Jurčič gradi naprej svojega zvezdnika prek poročanja o govoricah: "Dva tržaška trgovca poročata o Prijedoru: 'velik strah vlada mej Turki pred vstaškim voditeljem Hubmajerjem'.⁸¹

Drugič z navedbo, da si je poveljnik vstajnikov omislil celo top: "Te dni je šel črez mejo kanon v vstaški tabor. Po Hubmajerjevem naročilu je bil vlit. Hubmajer pač ne more brez kanona biti. Bog mu daj njegov vspeh ž njim!"⁸²

Naslednjič o domnevni pripravi atentata nanj: "'Deutsche Zeit.' Posebni agenti nameravajo baje Hubmajerja zavratno umoriti, ker jim je kot pošten človek celo resnico povedal."⁸³

Mesec kasneje pa prinese vest, da je postal vrhovni ustaški poveljnik v Bosni in to v konkurenci sina znamenite srbske rodbine Karađorđevićev: "Iz Kostanjice. Vodje in odličnjaki bosenskih vstašev in njih podporniki so imeli v Jamnici zbor, pri katerem je dosežena popolna jedinstvo in naš rojak Hubmajer izbran za poveljnika vstašev v Bosni. Sinu karažorčevićevemu so pak svetovali naj odide."⁸⁴

Bosansko vstajo je še dodatno zapletel prihod še enega pretendenta za bosanski prestol. Svojo četo je na bosansko ozemlje privedel Petar Karađorđević, znan kot Petar Mrkonjić, sin razkneza Aleksandra.⁸⁵

⁷⁹ "Domače stvari", *Slovenski narod*, 30. 8. 1876, št. 198, str. 3.

⁸⁰ "Hubmajer", *Slovenski narod*, 16. 11. 1875, št. 261, str. 3.

⁸¹ "Jugoslovansko bojišče", *Slovenski narod*, 25. 11. 1875, št. 269, str. 1.

⁸² "Jugoslovansko bojišče", *Slovenski narod*, 22. 12. 1875, št. 291, str. 1.

⁸³ "Jugoslovansko bojišče", *Slovenski narod*, 15. 12. 1875, št. 285, str. 1–2.

⁸⁴ "Jugoslovansko bojišče", *Slovenski narod*, 21. 12. 1875, št. 290, str. 2.

⁸⁵ Jezernik, "Miroslav Hubmajer (1851–1910): danes pozabljen, svoje čase najslavnejši slovenski junak", str. 48.

Ker je časopis anticipiral zaroto in smrt Hubmajerja, je bilo le vprašanje časa, kdaj se bo pojavil tudi usodni telegram.

Tukajšnja Deutsche Zeitung ima telegram iz Kostanjice, ki poroča, da je bil Hubmajer včeraj v taboru v Jamnici zavrato ustreljen.⁸⁶

Dva telegrama iz Dunaja nam poročata, da je naš Hubmajer v ostrogu zavrato ustreljen! Mi upamo in želimo, da se ta strahovita vest ne bo obistinila.⁸⁷

Časnik mu torej objavi osmrtnico, a v obliki suspenza z vprašajem. Novice prihajajo v časnik bliskovito, toda še bolj je seznanjen s časopisnim poročanjem sam Hubmajer, ki na objave takoj odgovori s telegramom: "Hubmajer telegrafira, da je živ in zdrav. "D.Z." je bila, hvala bogu, krivo podučena."⁸⁸

Če je imel časnik ob pričetku vstaje proti do informacij z bojišč, jih ima zdaj v obilju, celo z rednimi telegrami vojaškega poveljnika. In potem nadaljuje glorijo Hubmajerjevimi zmagami: "Hubmajer je odvel svoje čete na Topolo, kjer so Turke razpršili, vse popalili in poplenili."⁸⁹

Ker daje *Slovenski narod* status vojnega reporterja kar vojaškemu poveljniku, informacij ne verificira, tako da je kredibilnost poročanja o izidu bitk vprašljiva.

Urednik Jurčič je s tem, ko je iz Hubmajerja ustvaril heroja, za tem pa s produciranjem psevdodogodkov še v medijsko zvezdo, ponudil bralcem permanentno intrigantno dnevno temo.

Fenomen ustvarjanja psevdodogodka v žurnalizmu je analiziral Boorstin na zgledih ameriške časopisne zgodovine, kjer postavi razliko med junakom in zvezdnikom. Medtem ko prvega določajo konkretna herojska dejanja, ki se ohranjajo skozi zgodovino, zvezdnika ustvarjajo množični mediji s tem, da redno poročajo o njegovih celo najbolj banalnih peripetijah, izjavah, govoricah etc, a medijska zvezda ima kratko življenjsko dobo in potem pade v pozabo. Najbolj izraziti zvezdnik je bil Charles Lindberg, ki je leta 1927 z letalom preletel Atlantik, potem pa so ga mediji še 14 let držali za medijsko zvezdo: "Lindberg je bil do zdaj največji psevdodogodek sodobnega časa. Največja novica o Lindbergu je bila, da je bil tako velika novica. Lindbergovo izjemno junaško dejanje je kmalu zasenčila njegova še bolj impresivna publiciteta."⁹⁰

⁸⁶ "Iz Dunaja", *Slovenski narod*, 21. 1. 1876, št. 16, str. 3.

⁸⁷ "Hubmajer †?", *Slovenski narod*, 21. 1. 1876, št. 16, str. 3.

⁸⁸ "Hubmajer", *Slovenski narod*, 22. 1. 1876, št. 17, str. 3.

⁸⁹ "Jugoslovansko bojišče", *Slovenski narod*, 29. 1. 1876, št. 23, str. 1.

⁹⁰ "Lindberg was by now the biggest pseudo-event of modern times. The biggest news about Lindberg was that he was such big news. Lindbergh's singularly heroic deed was soon far overshadowed by his even more impressive publicity." (Boorstin, Daniel J., *The Image: a guide to pseudo-events in America* (New York, 1991), str. 68)

Jurčič je stoletje in pol nazaj že prakticiral princip sodobnih množičnih medijev, ki svoje konzumente dobesedno hranijo z informacijami iz vojnih žarišč. Ker statističnih podatkov o gibanju naklade časopisa med protiturškimi vojnami ni, lahko izjemni bralni interes uzremo skozi časnikovo kljubovanje konfiskacijam.

Če je bilo pred vstajo povod za konfiskacijo vsako pisanje o germinizatorskih težnjah in postopkih vlade, je bilo po izbruhu vstaje največ števil konfisciranih zaradi pisanja o vstaji in njenih posledicah za južne Slovence in Avstrijo.⁹¹ *Slovenski narod* je bil v zadnjih štirih mesecih leta 1875 kar osemkrat zaplenjen zaradi pisanja o vstaji,⁹² sredi septembra je doživel v štirih zaporednih dneh kar tri konfiskacije (št. 206, 207, 209), a se slogu in obširnosti poročanja o vojni ni odrekel, še več, Jurčič je branil svobodo govora s pritožbami in konfiskacije in z objavo kritik na račun cenzorjev, kdaj prav sarkastičnih: "Taka tiskovna svoboda je neznosna, naj se vrne cenzura, ljubša nam bi bila!"⁹³

Same zaplembe vedno sprožijo še dodatno zanimanje bralstva za časnik, ker pa je bil *Slovenski narod* edini dnevnik v slovenskem jeziku, si je predstavljal silni interes prebivalstva, da poseže po svežih novicah. To stanje duha je nazorno predstavil tedanji časnikar Alešovec: "Novice iz bojišča so dohajale v palače in mestne hiše. pa tudi v kočje po oddaljenih krajih, vsakemu so bile enako mikavne."⁹⁴

Urednik in pisatelj Jurčič pa je kot mojster peresa in ustvarjanja zgodb vojno temo razširil s poročilom, koliko je vredna srbska glava na borzi.

Znano je, da stoji dunajska borza na strani Turkov. Na borzi so celo zračuni, koliko je vredna turška ali srbska glava ... Zadnjič kratek telegram, ki je naznanil: 'Turki so zmagali. – 2000 Srbov je palo.' Prijatelj je gledal prejemu čez ramo in na krat se je kredit dvignil na 137.25. Čez pet minut pak pride nov telegram za istega prejemnika, in ta je povedal: 'Srbi so zmagali, 2000 Turkov je palo.' In kredit je stal na 136.25. Za jeden goldinar so eskomptirali dva tisoč Srbov.⁹⁵

Kako iskano blago so bile vesti o protiturških vojnah, potrjuje samo dejstvo, da se je še po koncu vojne med ljudstvom ohranilo zanimanje za to temo in tako je Alešovec jadrno izdal še knjigo, v kateri je popisal potek večletnih vstaj. Kako efemerno je bilo sicer Hubmajerjevo zvezdništvo, kaže izguba njegove-

⁹¹ Fran Levec (ur.), Josip Jurčič: *Zbrano delo* 11 (Ljubljana, 1984), str. 359.

⁹² Dragan Matić, *Tiskovna svoboda v krempljih ljubljanske justice : zaplembe časopisov in druge tiskovne zadeve v obdobjih 1873–1889 in 1908–1914 v pravosodnih fondih Arhiva Republike Slovenije* (Ljubljana, 2023), str. 27).

⁹³ "Domače stvari", *Slovenski narod*, 14. 9. 1875, št. 208, str. 6.

⁹⁴ Alešovec, *Vojska na Turškem od leta 1875 do konca leta 1878*, str. 21.

⁹⁵ "Dva tisoč Srbov za jeden goldinar", *Slovenski narod*, 7. 7. 1876, št. 153, str. 3.

Razne vesti.

* (Dvatisoč Srbov za jeden goldinar.) Gotovo in uže davnaj znano je, da stoji dunajska borza (kakor drugod židovi in židovski značaji) na strani Turkov. Na borzi se celo lahko zračuni koliko je vredna turška ali srbska glava. Tako je zadnjič tam pred škotskimi vrati, na borzi, nenadoma nekdo, ki vedno zvesto z „anglo“ špekulira, odkar pa so se stvari nekoliko izpremenile, tudi rad na „napoleondorih“ sedi, kratek telegram: ki je naznanil: „Turki so zmagali, — 2000 Srbov je palo“. Prijatelj je gledal prejemniku črez ramo, — kajti tam so vsi jako sans gêne — in na krat se je „kredit“ dvignil na 137.25. Črez pet minut pak pride nov telegram za istega prejemnika, in ta je povedal: „Srbi so zmagali, 2000 Turkov je palo“, — in „kredit“ je stal na 136.25. Torej za jeden cel goldinar so eskomptirali dva tisoč Srbov. Lep terën imajo sedaj za take praktične špekulacije.

Vrednost srbske glave na turški borzi ("Dva tisoč Srbov za jeden goldinar", *Slovenski narod*, 7. 7. 1876, št. 153, str. 3)

ga imena iz nacionalnega in zgodovinskega spomina. Ko je nekdanji avstrijski časnik Andrejka objavil knjigo ob 25-letnici avstrijske zasedbe Bosne in Hercegovine ni Hubmajerja omenil niti z besedo.⁹⁶

Sklep

Razprava osvetljuje vpliv vstaje v Bosni in Hercegovini 1875–1876 na formiranje osrednjih slovenskih časnikov. Njena pozornost so konkretni članki, iz katerih je razviden način poročanja. Skupna značilnost *Novic*, *Slovenca* in *Slovenskega naroda* je bila ta, da so vsi postavili temo za permanentni objekt pozornosti, da so pred objektivnim poročanjem dali prednost narodni identifikaciji z vstajniki, da so vpeljali nov politični termin jugoslovanstvo, pod katerega so vključevali tudi slovenske dežele, ter izpostavljali analogije med južno-

⁹⁶ Andrejka, Jernej, *Slovenski fantje v Bosni in Hercegovini 1878: ob petindvajsetletnici bosenske zasedbe* (Celovec, 1905).

slovanskim odporom proti turškemu imperiju in slovenskim narodnim programom proti dominantni liberalistični politiki germanizacije v Avstriji, s čimer so vršili politično mobilizacijo slovenstva.

Medtem ko so *Novice* svoja stalna pisanja postavljala na zadnjo stran in namesto jezika novinarskega poročanja uporabljala naracijo legendarne pripovedi, je *Slovenec* temo obravnaval na prvih straneh, a ker je bil brez lastnih dopisnikov, se je skliceval na poročila iz drugih časnikov, svoje prispevke pa oblikoval v širšem kontekstu slovenskega zoperstavljanja germanizaciji. *Slovenski narod* pa je iz vstaje ustvaril dominantno temo, zaradi nje vzpostavil lastno dopisniško mrežo, ki jo je nagradil še z vojnimi dopisniki, ki so poročali neposredno z bojišč. Ker so bili to slovenski vojaški prostovoljci je ustvarjal agitacijski žurnalizem, ki ga je povezal s hagiografijo posameznih vojaških voditeljev, zlasti Slovenca Hubmajerja, o katerem je dnevno prinašal vesti, iz njega napravil medijsko zvezdo in psevdodogodek, s katerim je svoj žurnalizem še dodatno približal bralcem in tako postal iskani dnevni vir informacij pri slovenskem prebivalstvu. Same prispevke je sprva objavljajal v rubrikah pod geografskimi naslovi "Vstanek v Hercegovini", po razširitvi spopadov po celi deželi "Vstanek v Hercegovini in Bosni", nato pa pod političnim pojmom "Iz jugoslovanskega bojišča".

Bernard Nežmah

**HOW REPORTING ON THE UPRISING AGAINST THE TURKISH RULE
IN BOSNIA AND HERZEGOVINA IN THE YEARS 1875–1876
SHAPED THE MOST IMPORTANT SLOVENIAN NEWSPAPERS:
NOVICE, *SLOVENEK* AND *SLOVENSKI NAROD***

SUMMARY

The article aims to analyse the reception of the uprising against the Ottomans in Bosnia and Herzegovina in the years 1875 and 1876 in the three most important Slovenian newspapers of the time: *Novice*, *Slovenec* and *Slovenski narod*. By means of discursive textual analysis and the analysis of methods of media reporting, it is examined how the individual newspapers addressed the readers so that they accepted the reporting on the uprising not as factual reporting from afar, but as a topic with which they could identify and which they could then follow over the years. While the newspapers treated the two previous wars, the Crimean War between 1853 and 1856 and the Franco-Prussian War between 1870 and 1871, objectively and with the necessary distance, because they merely borrowed news from the foreign press, this time the press took a committed and activist approach to reporting, both at the level of publishing up-to-date and exhaustive articles as part of ongoing reporting and at the level of building up an interested audience. The newspaper *Novice* was published weekly, *Slovenec* was published three times a week, while *Slovenski narod* was a daily newspaper, which had an impact on the different styles of reporting and the formation of specific journalistic genres.

The newspaper *Novice* emphasised the uprising of the Christian population against Muslim violence and the revolt of the cultured Christians against the bloodthirsty Turks, in which the rebels were given the status of Christian martyrs. The newspaper presented images of a cultural-religious conflict between good and evil and thus adopted an interpretive perspective that compensated for the lack of factual reporting, which it could not fulfil as a weekly newspaper without correspondents. The writing style therefore did not follow journalistic or reporting methods, but rather the narrative of storytelling and legend. At the same time, the newspaper coined the idea of Yugoslav brotherhood and thus encouraged its readership not to accept the war as a curiosity from a foreign country, but to identify with the insurgents. This was done through appeals for help for the refugees, the purchase of maps of the war zone and drawings of the leaders of the uprising, etc., thus creating a direct link between the Slovenian readership and the events in Bosnia and Herzegovina. The descriptions of the

uprising even included folk songs about the national hero Ravbar, thus integrating the actual uprising into the imagery of Slovenes defending themselves against the invading Turks.

In contrast to *Novice*, which remained faithful to its traditional readership of peasants and craftsmen and placed articles about the uprising on the last pages, *Slovenec* emphasised the uprising on the very first or second page and took a journalistic approach, always indicating the source of the news, which it took from the foreign press. In addition to war news, it also carried commentary in the form of harsh criticism, particularly at the expense of the pro-Turkish sentiments of German liberals, which it combined with criticism of the germanisation policies in Slovenia. The newspaper's coverage of the war was systematically biased; it embodied activist media propaganda, which sometimes even led to absurd reports: for example, it reported on the violent reprisals of the Turks against the Serbian population and at the same time claimed that no Turkish soldier had yet set foot on Serbian soil. It even put forth "common sense" as a universal concept that could paint an accurate picture of reality even without correspondents and reports from the war. It took the popular myth that Montenegrin soldiers never run away from the enemy as an absolute criterion proving that the Serbian and Montenegrin armies could never be defeated by the Turks.

Slovenski narod changed the journalistic landscape decisively with its coverage of the uprising. As a daily newspaper, it was dependent on a regular influx of daily news, so it quickly expanded its news borrowed from the foreign press with contributions from correspondents who sent telegrams and wrote letters from the neighbouring towns of the uprising, from merchants who sent in their observations from their travels and even found Slovenian war volunteers who brought news of the battles. It introduced the genre of war reporting and organised a network of correspondents. It also published hagiographic reports about the leaders of the insurgents, including the Slovenian Miroslav Hubmajer, about whom it wrote daily at certain times, including rumours and fake news, or it published his telegram replies. In this way, the newspaper created media stars and thus pseudo-events and created a parallel media reality with its articles. This ensured a daily influx of information that was passed on to the enthusiastic public via *Slovenski narod*, which helped the newspaper to animate its readership and guaranteed a large circle of readers and subscribers. The authenticity of the reporting was often emphasised on a linguistic level as well: the newspaper sometimes published articles in Serbian or even in Latinised Russian.

By adopting the stance of a committed slavophilism, however, *Slovenski narod* refrained from applying the same value standards to everyone: it emphasised the bestiality of the Turkish gangs as morally unacceptable, while report-

ing the identical actions of the insurgents simply as the result of military action. It even went so far as to report on the insurgents' arson attacks in Turkish villages as a military victory. While it developed new dimensions of journalism with direct reporting, it also transformed journalism into an instrument of ideological propaganda in the purest sense of the word, for example when it organised banquets for military commanders or sent telegraphic congratulations to the Serbian prince after military victories.

The anti-Turkish uprising was a turning point in Slovenian journalism, as it introduced the concept of a focal topic – breaking news – and stimulated a proliferation of journalistic genres: in addition to the reports, Slovenian journalism published commentaries, telegrams and correspondents' writings, controversial discussions with the then dominant German liberal press, placed the idea of Slovenian identity in the wider circle of ideas of Slavism and Yugoslavism and asserted itself as a political subject that also made political demands of the Austrian government.

Journalism's departure from the principles of objective reporting and its turn to agitational propaganda, in which, for example, very clear defeats against the Turkish army were presented as stages on the road to final victory, served to mobilise Slovenian national consciousness. In the mid-1870s, the Slovenian national party lost one election after another and the process of germanisation of schools and other institutions had the effect of a one-way fate. The imagery of a successful Slavic rebellion against Turkish rule thus provided an implicit analogy to Slovenian resistance to germanisation, in other words, a clear argument against the demoralisation of national ideas that seemed to be losing the battle against germanisation. After several electoral defeats in the mid-1870s, the national party began to win elections in the late 1870s.

VIRI IN LITERATURA

Novice – Ljubljana, letniki 1853–1855, 1875–1876.

Slovenec – Ljubljana, letniki 1875–1876.

Slovenski narod – Ljubljana, letniki 1870–1871, 1875–1876.

Pirjevec, Avgust, "Klun, Karel (1841–1896)", *Slovenska biografija*, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013, dostopno na: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi277129/#slovenski-biografski-leksikon>, pridobljeno: 10. 6. 2024, izvirna objava v: *Slovenski biografski leksikon*, 3. zv. Hintner–Kocen, ur. Izidor Cankar et al. (Ljubljana, 1928).

.....

Alešovec, Jakob, *Vojska na Turškem od leta 1875 do konca leta 1878* (Ljubljana, 1878).

Amon, Smilja, "Slovenski narod", *Enciklopedija Slovenije*, 12. knjiga (Ljubljana, 1998), str. 48.

Andrejka, Jernej, *Slovenski fantje v Bosni in Hercegovini 1878 : ob petindvajsetletnici bosenske zasedbe* (Celovec, 1905).

Boorstin, Daniel J., *The Image: a guide to pseudo-events in America* (New York, 1991).

Jezernik, Božidar, *Jugoslavijo, zemlja snova* (Beograd, 2018).

Jezernik, Božidar, "Miroslav Hubmajer (1851–1910) : danes pozabljen, svoje čase najslavnejši slovenski junak", *Traditiones: zbornik Inštituta za slovensko narodopisje = acta Instituti ethnographiae Slovenorum*, št. 3 (2019), str. 43–71.

Levec, Fran (ur.), Josip Jurčič: *Zbrano delo* 11 (Ljubljana, 1984).

Matič, Dragan, *Tiskovna svoboda v krempljih ljubljanske justice : zaplembe časopisov in druge tiskovne zadeve v obdobjih 1873–1889 in 1908–1914 v pravosodnih fondih Arhiva Republike Slovenije* (Ljubljana, 2023).

Mencher, Melvin, *News, Reporting and Writing* (Madison, 1997).

Nežmah, Bernard, *Časopisna zgodovina novinarstva* (Ljubljana, 2012).

Nežmah, Bernard, *Fragmenti o novinarskem pisanju* (Ljubljana, 2019).

Janko Prunk, "Slovenec", *Enciklopedija Slovenije*, 11. knjiga (Ljubljana, 1997), str. 294.

Vošnjak, Josip, *Spomini* (Ljubljana, 1982).

Author: **NEŽMAH Bernard**

Ph.D., Research Counselor

Institute *Nova Revija* for the Humanities

Vodovodna cesta 101, SI-1000 Ljubljana, Slovenia

Title: **HOW REPORTING ON THE UPRISING AGAINST THE TURKISH RULE
IN BOSNIA AND HERZEGOVINA IN THE YEARS 1875–1876
SHAPED THE MOST IMPORTANT SLOVENIAN NEWSPAPERS:
NOVICE, SLOVENEK AND SLOVENSKI NAROD**

Studia Historica Slovenica

Časopis za družboslovne in humanistične študije / *Humanities and Social Studies Review*

Maribor, 24 (2024), No. 2, pp. 323–358, 96 notes, 7 pictures

Language: Original in Slovene (Abstract in Slovene and English, Summary in English)

Keywords: Bosnia and Herzegovina, uprising against Ottoman rule, Slovenian newspapers, *Novice*, *Slovenec*, *Slovenski narod*, history of journalism, media studies, agitational journalism, war reporter, pseudo-event, media stars, objective reporting

Abstract: This article analyses how the three most important Slovenian newspapers of the time, *Novice*, *Slovenec* and *Slovenski narod*, reported on the uprising against Ottoman rule in Bosnia and Herzegovina in 1875 and 1876. The focus is on analysing the influence of this war on the politics of newspapers and on the development of journalistic genres and journalism. The topic was chosen because there is a large gap in the history of journalism that has devoted relatively little attention to the 19th century period. The methods used in the article are discursive textual analysis and the analysis of the methods of media reporting; the object of study is specific newspaper articles.